

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI HUZURIDAGI
BADIY TA‘LIM YO‘NALISHLARIDA PEDAGOG VA MUTAXASSIS
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH HAMDA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH MARKAZI**

“HAYKALTAROSHLIK (TURLARI BO‘YICHA)” YO‘NALISHI

**“HAYKALTAROSHLIKNI O‘QITISH METODIKASI”
MODULI BO‘YICHA**

O‘QUV–USLUBIY MAJMU‘A

Toshkent 2023

Modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yil 25-avgustdagi 391-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv dasturi va o‘quv rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchi: N.Usmanov – Katta o‘qituvchi.

Taqrizchilar: A.Xotamov – dotsent.
J.Annazarov – dotsent.

O‘quv dasturi O‘zBA huzuridagi Markaz Ilmiy-metodik Kengashining qarori bilan tasdiqqa tavsiya qilingan (2023 yil 1-maydagi 2- sonli bayonnoma).

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR	3
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.	13
III. NAZARIY MATERIALLAR	21
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI.....	21
V. KEYSLAR BANKI.....	38
VI. MUSTAQIL TA’LIM MAVZULARI.....	43
VII. GLOSSARIY	45
VIII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	Ошибка! Закладка не определена.

I. ISHCHI DASTUR

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar Strategiyasi”da milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta‘lim milliy tizimining sifati oshishiga, Bolonya jarayoni ishtirokchi mamlakatlari diplomlarini o‘zaro tan olishga, o‘qituvchi va talabalar bilan almashuv dasturlarini amalga oshirishga ko‘maklashuvchi 1999 yil 19-iyundagi Bolonya deklaratsiyasiga qo‘shilish masalasini ko‘rib chiqish belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da oliy ta‘lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o‘qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta‘lim yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o‘quv rejalarida amaliy ko‘nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Tasviriy va amaliy san‘at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2020-yil 21-apreldagi PQ-4688-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Badiiy akademiyasi huzuridagi Badiiy ta‘lim yo‘nalishlarida pedagog va mutaxassis kadrlarni qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish markazi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 21-iyundagi 385-son qarorida belgilangan ustuvor vazifalar, kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yangi bosqichga olib chiqish, pedagog va mutaxassis kadrlar salohiyatini oshirish va shu orqali talabalarning badiiy estetik didini yuksaltirish kabi muhim vazifalar qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019-yil 8-oktabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”ga ko‘ra mamlakatdagi oliy ta‘lim muassasalarining 85 foizi 2030-yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tishi rejalashtirilgan. Bu yaqin yillar davomida mamlakatdagi deyarli barcha oliy ta‘lim muassasalarining kredit-modul tizimida faoliyat yurita boshlashidan darak beradi.

Shuningdek, 2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasining V bob Ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish yuzasidan 75-maqсад: Tasviriy va amaliy san‘at hamda

dizayn yo‘nalishlarini rivojlantirish, aholining badiiy-estetik didini yuksaltirish yuzasidan belgilangan vazifalarni amalga oshirish, mamlakatimizning barcha sohalarida islohotlarni amalga oshirish, odamlarning dunyoqarashini o‘zgartirish, yetuk va zamon talabiga javob beradigan mutaxassis kadrlarni tayyorlashni hayotning o‘zi taqozo etmoqda. Respublikada ta‘lim tizimini mustahkamlash, uni zamon talablari bilan uyg‘unlashtirishga katta ahamiyat berilmoqda. Bunda mutaxassis kadrlarni tayyorlash, ta‘lim va tarbiya berish tizimi islohatlar talablari bilan chambarchas bog‘langan bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Zamon talablariga javob bera oladigan mutaxassis kadrlarni tayyorlash, Davlat talablari asosida ta‘lim va uning barcha tarkibiy tuzilmalarini takomillashtirib borish oldimizda turgan dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu dasturda xorijiy davlatlardagi kredit ta‘lim tizimlari, kredit tizimi asosida ta‘lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta‘minlashning innovatsion metodlari, kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati, kredit-modul tizimida o‘quv jarayonining uslubiy ta‘minoti, ta‘lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmuni, ta‘lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma‘naviy-ma‘rifiy asoslari, oliy ta‘limning normativ-huquqiy asoslari bayon etilgan.

Bugungi kunda oliy ta‘lim muassasalari tomonidan ta‘lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda: O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun, farmonlar, qarorlar hamda Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining buyruqlari kabi normativ hujjatlar qo‘llanilmoqda. Lekin shu kunga qadar ta‘lim va tarbiya jarayonlarini subektlari tomonidan ushbu hujjatlarni amalda qo‘llanilishining nazariy va amaliy jihatlari deyarli o‘rganilmagan. Bu holatlar oliy ta‘lim muassasalarida qo‘llaniladigan oliy ta‘limning normativ-huquqiy asoslarini har tomonlama nazariy va amaliy jihatdan o‘rganish va tahlil etishni dolzarbligidan dalolat beradi.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: pedagog kadrlarni innovatsion yondoshuvlar asosida o‘kuv-tarbiyaviy jarayonlarni yuksak ilmiy-metodik darajada loyihalashtirish, sohadagi ilg‘or tajribalar, zamonaviy bilim va malakalarni o‘zlashtirish va amaliyotga joriy etishlari uchun zarur bo‘ladigan kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish, shuningdek ularning ijodiy faolligini rivojlantirishdan iborat.

Modulning vazifalari:

- “Haykaltaroshlik (turlari bo‘yicha)” yo‘nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko‘nikma, malakalarini takomillashtirish va rivojlantirish;

-mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy tillarni samarali tatbiq etilishini ta'minlash;

- "Haykaltaroshlik (turlari bo'yicha)" yo'nalishida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini fan va ishlab chiqarishdagi innovatsiyalar bilan o'zaro integratsiyasini ta'minlash.

Modul bo'yicha tinglovchilarning bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar

"Amaliy san'atda kompozitsion yechim masalalari" modulini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

- hozirgi zamon haykaltaroshlik nazariyasi asoslarini;
- bo'rtma (qabariq), dastgoh, relyef, barelyef, gorelyef, kontrrelyef va o'yma haykaltaroshlik turlarini;
- haykaltaroshlik ashyolarini;
- zamonaviy haykaltaroshlikda modernizm (kubizm, geometrik abstraksiya, De Steyl, supermatizm, konstruktivizm, dadaizm, syurrealizm, futurizm, formalizm, abstrakli ekspressionizm, pop-art, maksimalizm, lendo-art, istomatsiya)ni;
- turli haykaltaroshlik ashyolarida ishlash va ulardan foydalanisht usullarini;
- haykaltaroshlik asarlarini har tomonlama inson ehtiyoji talablariga javob beradigan holda me'moriy muhitga moslashtirish usullarini;
- mayda plastika tushunchasi, mayda plastik asarlarning o'ziga xosligini;
- mayda plastikaning asosiy turlarini;
- medalyer san'ati, mayda plastika ta'sirchanligining asosiy vositalarini;
- abstrak haykaltaroshlik, minimalizm va postminimalizm – haykaltaroshlikning yangi zamonaviy oqimlari sifatida ekanligini *bilishi* kerak.

Tinglovchi:

- haykaltaroshlik san'atida plastik, yo'nilovchan va quyish borasida foydalanadigan zamonaviy ashyolardan foydalanish;
- haykaltaroshlikda zamonaviy ashyolarda ishlash texnologiyalarini qo'llash;
- bronza, marmar, yog'och, sun'iy tosh, oyna, plastik materiallar, sopol, qimmatbaho materiallar, gips, loy, shamot va boshqa turli xom ashyolardan foydalanib zamonaviy kompozitsiyalar yaratish texnologiyalarini o'rganish;
- kompozitsiyaning plastik yechimi, hajmdoshlik, masshtablilik, proporsionallik, shakl plastikligi qonunlarini o'rganish;

- medalyer san'ati asarlarining o'ziga xosligini o'rgatish;
- kichik shakldagi mihiyurli hajmdagi haykaltaroshlik asarlarini yaratish;
- amaliy san'atning realistik maktab an'alarini o'rganish, saqlash hamda rivojlantirish.
- hozirgi zamon amaliy san'atining yangi pog'onalarini egallash.
- yaratilgan va yaratilayotgan badiiy asar ta'sirchanligini anglash, xis etish va uning badiiy g'oyasini oshirish.
- 3D - model va fotohaykaltaroshlikda qo'llaniladigan zamonaviy ashyolar, to'ldiruvchi komponentalarni taxlil qilish;
- badiiy asarning kompazitsion qurilishini o'rganish *ko'nikmalariga* ega bo'lishi lozim.

Tinglovchi:

- rivojlantirish yo'nalishlarini belgilab olish bo'yicha nazariy bilimlarni shakllantirish;
- me'moriy innovatsiyalarni funksional jihatdan ilg'or shakllarini yaratish;
- kichik va katta formadagi me'moriy haykaltaroshlik elementlarini yaratish;
- ommaviy jismlar san'atiga oid, kam sonli, betakror minatyurali haykaltaroshlik namunalarini tahlil qilish;
- natyurmort, peyzaj, kichik hajmdagi shaklli, landshaft dizayni, kinitik mayda plastik haykaltaroshlik asarlarini qo'llash;
- kichik shakldagi badiiy quyish, chekanka, toblash, yopishtirishning zamonaviy texnologiyalari qo'llaniladigan san'at asarlari yaratish;
- badiiy ijodga estetik munosabat tarixini bilish;
- go'zallikni anglash va baholashda estetika tushunchalarining o'rni va rolini tahlil etish;
- badiiy asarni estetik idrok etish *malakalariga* ega bo'lishi lozim.

Tinglovchi:

- haykaltaroshlik fanining zamonaviy nazariy asoslarini o'rganish;
- shakl yaratish qonuniyatlari o'rganish;
- me'moriy innovatsiyalarni ilg'or shakllarini yaratish;
- haykaltaroshlikda ashyoda ishlashning ilg'or texnologiyalaridan фойдаланиш;
- hozirgi zamon amaliy san'atining yangi pog'onalarini egallash;
- turli haykaltaroshlik ashyolarida ishlash va ulardan foydalaniш;
- kichik shakldagi haykaltaroshlik va mayda plastika turlarini yaratish;
- san'atning asosiy estetik kategoriyalarini qo'llash *kompetensiyalariga* ega bo'lishi lozim.

Modulni tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

“Haykaltaroshlikni o‘qitish metodikasi” moduli ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o‘qitish jarayonida ta’limning zamonaviy metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo‘llanilishi, shuningdek, ma’ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida taqdimot va elektron-didaktik texnologiyalarni;

- o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlarda ustaxonalar, sohaga oid muassasalar va soha mutaxassislarining ijodiy ustaxonalarida tashkil etilishi, badiiy ta’limning muhim ta’lim metodlarini qo‘llash nazarda tutiladi.

Modulning o‘quv rejadagi boshqa modullar bilan bog‘liqligi va uzviyligi

“Haykaltaroshlikni o‘qitish metodikasi” moduli bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘quv rejasidagi “Raqamli universitet” modeli va oliy ta’lim jarayonini boshqarishning axborot tizimlari”, “Ta’lim menejerining innovatsion kompetentligi” kabi modullar bilan uzviy aloqadorlikda olib boriladi.

Modulning oliy ta’limdagi o‘rni

Modulni o‘zlashtirish orqali tinglovchilar badiiy ta’limning ta’lim va tarbiya jarayonlarini o‘rganish, ularni tahlil etish, amalda qo‘llash va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo‘ladilar.

MODUL BO‘YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Auditoriya o‘quv yuklamasi			
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg‘ulot	Ko‘chma mashg‘ulot
1.	Haykaltaroshlikni o‘qitish metodikasi	4	4		
2.	Buyumlarni uch o‘lchamlik holatini ko‘rsatish	4	2	2	
3.	Tekisliklarni bir-biriga nisbatan holatini aniqlash	4		4	
4.	Plastilin yoki loyda ishlash malakasini egallash	4		4	
5.	Natyurmort rel‘yefi haqida tushuncha	4		4	
6.	Plastilinda lola bargli rozetkani lepka qilish jarayoni	4		2	2
7.	Hayvonlar plastikasi haqida tushuncha	4		2	2
8.	Antik davriga mansub bo‘lgan gips niqob shakli rel‘yefini ishlash.	2			2
	Jami:	30	6	18	6

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Haykaltaroshlikni o'qitish metodikasi

(4 soat)

Hozirgi zamon xaykaltaroshlik nazariyasi asoslari. Bo'rtma (qabariq), dastgoh, relyef, barelyef, gorelyef, kontrrelyef va o'yma haykaltaroshlik turlari. Haykaltaroshlik ashyolari. Haykaltaroshlik san'atida plastik, yo'nilovchan va quyish borasida foydalanadigan zamonaviy ashyolar. Haykaltaroshlikda zamonaviy ashyolarda ishlash texnologiyalari. Bronza, marmar, yog'och, sun'iy tosh, oyna, plastik materiallar, sopol, qimmatbaho materiallar, gips, loy, shamot va boshqa turli xom ashyolardan foydalanib zamonaviy kompozitsiyalar yaratish texnologiyalari. 3D - model va fotohaykaltaroshlikda qo'llaniladigan zamonaviy ashyolar, to'ldiruvchi komponentalar. Haykaltarosh sohasida kadrlar tayyorlashda ularning kasbiy xususiyatlarini rivojlantirish. Iqtidorli, ijodkor haykaltarosh ko'nikmalarini shakllantirish. Badiiy asarning kompozitsion qurilishini o'rgatuvchi fanning ahamiyati. Zamonaviy haykaltaroshlikda modernizm (kubizm, geometrik abstraksiya, De Steyl, supermatizm, konstruktivizm, dadaizm, surrelizm, futurizm, formalizm, abstrakli ekspressionizm, pop-art, maksimalizm, lendo-art, istomatsiya). Amaliy san'atning realistik maktab an'analarini o'rganish, saqlash hamda rivojlantirish. Hozirgi zamon amaliy san'atining yangi pog'onalarini egallash. Mayda plastika tushunchasi, mayda plastik asarlarning o'ziga xosligi. Mayda plastikaning asosiy turlari. Medalyer san'ati, mayda plastika ta'sirchanligining asosiy vositalari. Kompozitsiyaning plastik yechimi, hajmdoshlik, masshtablilik, proporsionallik, shakl plastikligi qonunlari. Medalyer san'ati asarlarining o'ziga xosligini o'rgatish. Kichik shakldagi mihiyatli hajmdagi haykaltaroshlik asarlari. Ommaviy jismlar san'atiga oid, kam sonli, betakror miniatyurali haykaltaroshlik namunalari

2-mavzu. Buyumlarni uch o'lchamlik holatini ko'rsatish

(2 soat)

Dastlabki o'quv mashg'ulotlari 2-3 buyum yoki mevalardan tuzilgan eng oddiy ko'rnishdagi natyurmort qo'yilmasini yasashni tashkil qilishdan iborat bo'ladi. Chunki hali lepka qilish usullarini butunlay o'zlashtirmagan talaba uchun bu topshiriq qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Rangtasvir kabi qo'yilmadagi narsalar bir biriga mutonosib bo'lishi relyef xarakterini boyitadi. Plastilin natyurmorti ilgari tasvirlangan ish turidan murakkabligi va ko'p qirraliligi bilan ancha farq qiladi, shuning uchun ham mashg'ulotlarda tasvirlashning faqat ma'lum darajada, eng oddiy va eng qulay usullaridan foydalaniladi. Talabalar odatda o'quv mashg'ulotlarda plastilin va haykaltaroshlik loyidan foydalanadilar, amalda sinovdan o'tgan ushbu usullar nafaqat mashg'ulotlarda, balki mustaqil ijodda ham ishlatiladi. Ko'rgazmalarda namoyish etilgan ushbu texnikada bajarilgan ishlar har

doim chinakam qiziqish hosil qiladi va ajablantiradi, chunki ular oddiy plastilindan shu darajada mukammal qilingan. Natyurmort-kundalik hayotdagi yoki tabiat buyumlari (uy-ro'zg., or buyumlari, mevalar, gullar va boshqalar) tasvirlanadigan jarayon. Ob'ektni tasvirlash uchun biz u haqida aniq tasavvurga ega bo'lishimiz kerak. Buning uchun tasvirlanayotgan qo'yilmani batafsil tahlil qilishimiz lozim.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Buyumlarni uch o'lchamlik holatini ko'rsatish.

(2 soat)

Lepka jarayonining asosiy maqsadi bo'rtma qavariqli haykal ishlash ekan bunda qo'yilmadagi buyumlarning hajmdorligini ko'rsatish uchun uning uch o'lchamli holatini ifodalab, tasvirley olish lozim. Buning uchun yosh haykaltaroshdan buyumlarning to'liq shaklini kuzatib tahlil qilish, uni amalda bajarish, xuddi rangtasvir va qalamtasvirdagi kabi naturadagi yorug' soyalarni aniqlab yuzaga chiqarish va qabariqlikni birma -bir shaklantirib borish talab etiladi. Taglikka biriktirilayotgan plastilin qalamchizgidagi shtrixlar singari shakl berishda o'z xususiyatiga ega bo'lib uning plastiklik darajasi ancha yuqori. Imkoni boricha bitta rangli plastilindan foydalanish, rangtasvir uslubi (grizayil) yoki (monoxromli) kabi tasvirlash (yasash) usullarini tez o'zlashtirishga ko'maklashadi

2-mavzu. Tekisliklarni bir-biriga nisbatan holatini aniqlash

(4 soat)

Lepka paytida narsalarning joylashuv o'rniga qarab ulardagi chuqurlik, balandlik, hajmdorligi aniqlanib tekislikka nisbatan qay darajada ekanligini hisobga olib loy parchalari ustma- ust qo'yilib boriladi. Tasvirni bajarishda kompozitsiyadagi buyumlarning joylashuv o'rniga qarab lepka qilinadi. Ba'zan qolipdan chiqqan natyurmort rel'yefini zarur bo'lsa o'ziga mos rang gammasida bo'yash ham mymkin

3-mavzu. Plastilin yoki loyda ishlash malakasini egallash

(4 soat)

Lepka jarayonida plastilin yoki haykaltaroshlik loyidan foydalanishda dastavval ushbu xom ashyolar bilan ishlash usullari bilan yaqindan tanishib ko'nikamaga ega bo'lish zarur. Har bir xom ashyo va materiallar o'ziga xos xususiyatga ega. Loy haqida o'tgan mavzularda ham tushuncha berilgan. Loyning yumshatib qayta ishlatish mumkin. Loyning namini qochirmasdan maxsus idishlarda saqlansa uzoq muddat bir xilda turadi. Plastilin esa tayyor holda bo'ladi uni xohlagan vaqtda to'g'ridan to'g'ri ishlata olamiz. Qo'yilmani tasvirlash jarayonida taglikka asosiy yuza ya'ni orqa fon ko'rinishi plastilin bilan ma'lum

qalinlikda to'liq yopiladi va shuning ustiga narsalarning shakli chiziladi. Shundan so'ng quyidagi rangli mato fonida berilgan qo'yilmadagi uch bargli gips rozetka, vaza, qo'sh baldog'li kulol idish va boshqalar tasviri tushiriladi. Buyumlar atrofidagi materiallar taglikka nisbatlari saqlangan holda eskiz qilinadi. Shu tasvir chizgilari ustidan yumshatilgan loy va plastilin bo'lakchalari yopishtiriladi

4-mavzu. Natyurmort rel'yefi haqida tushuncha

(4 soat)

Mashg'ulot mavzusiga mos ko'rinishga ega natyurmort qo'yilmasini yasash bosqichlari bilan tanishib chiqamiz. 1-bosqich. Oldingi mashg'ulotlardagi kabi ushbu qo'yilmani yasash uchun taglikka buyum va narsalarni eskizi to'liq tushuriladi, shundan so'ng konturlar ichi plastilin parchalari bilan to'ldirilib boriladi. Lepka qilishda narsalarning joylashuv o'rniga qarab planlilikni saqlab bo'rttirib ishlanadi.

Haykaltaroshlikda ham natyurmort kompozitsiyasi xuddi rangtasvir yoki qalamtasvirdagi kabi kompozitsiya qonuniyatlariga bo'ysinadi. 2-bosqich. Taglikka konstruktiv qurish ham odatdagidek bajariladi. Faqat modellashtirish (lepka)da hajmli tasvirlash bo'lgani uchun hamma o'lchamlari hisobga olinadi. Shunga tayanib ish jarayoni davom etadi. Rel'yef ishlash haqida tushunchaga ega bo'ldingiz qo'yilmadagi har bir narsa buyum va mayda detallarigacha taglik yuzasiga to'liq ko'chiriladi. Shundagina o'xshashlik ta'minlanadi, hajmdorlik topiladi va yorug'-soyalar paydo bo'lib haqqoniylikka erishiladi. (84- rasm) Plastilindan ishlanayotgan natyurmort ilgari tasvirlangan ish turidan murakkabligi va ko'p qirraliligi bilan farq qiladi, shuning uchun bu sohaga endi kirib kelayotgan yoshlar bilan ishlashda faqat individual, murakkab bo'lmagan va eng qulay usullar qo'llaniladi

5-mavzu. Plastilinda lola bargli rozetkani lepka qilish jarayoni

(2 soat)

Lyuks - plastilini kichik detallar ishlashdan tashqari turli xil figuralar va haykaltaroshlik kompozitsiyalarini yasash uchun mo'ljallangan, u boshqalaridan plastik xususiyati bilan farqlanadi, shaklni mustahkam ushlab turadi, ishlash vaqtida qo'llar va asboblarga yopishmaydi, yog'li dog'lar qoldirmaydi. San'at maktabi mashg'ulotlarida talabalar va haykaltaroshlar tomonidan qo'llaniladigan qulay usullaridan biri haykal yasash oldidan, bir oz qo'lingizda yoki issiq suv ostida xamirni o'ynab yumshatib olinadi. Gamma – bu haykaltarosh plastilin kichik figuralarni modellashtirish uchun ajoyib variant, unchalik yopishqoq emas. Bu sizga turli xil kichik, o'rta va katta o'lchamdagi narsalarni modellashtirish hamda ularni batafsil ko'rsatish imkonini beradi. Katta o'lchamdagi naturalar karkasda bajariladi, aks holda karkassiz naturadagi loy vaqt o'tishi bilan bo'shashib suzishi mumkin. Rozetka - turli shakl va o'lchamdagi bezakli figuradir. Ular doira, ellips,

ko'pburchak, uchburchak, kvadrat, to'rtburchak shaklida bo'ladi. Ular tashqi tomondan ham, ichkaridan ham binolarni bezashda keng qo'llaniladi, lekin ko'pincha ular shiftga, ayniqsa qandillar osiladigan joylarga o'rnatiladi.

5-mavzu. Hayvonlar plastikasi haqida tushuncha

(2 soat)

Hozirgi vaqtda odam va hayvonlar anatomiyasini o'rganish muammosi bir qator fanlarning bir qismi bo'lib, ularning har biri o'z qiziqishidan kelib chiqib o'rganadi. Anatomiya (disektsiya) - bu tananing shakllanishini va tana qismlarining o'zaro aloqalarini o'rganish uchun bir-biridan ajratish orqali bo'linadigan (suyaklar, mushaklar, tendonlar va boshqalar) tuzilishini o'rganuvchi fan. Bu tadqiqotni turli maqsadlarda o'tkazish mumkin: birinchidan, umumiy biologik taqqoslash nuqtai nazaridan hayvonlar sinflari bo'yicha o'xshashlik va farqlarni topish uchun - qiyosiy anatomiya; ikkinchidan, amaliy bilimlar nuqtai nazaridan, shifokor va jarroh uchun zarur bo'lgan organlarning nisbiy holatini aniqlash - jarrohlik yoki topografik anatomiya; uchinchidan, tananing tashqi shakllarini aniqlaydigan organlarning joylashuvi va tuzilishini o'rganish - plastik anatomiya u ham shakllar anatomiyasi, rassomlar uchun anatomiya deyiladi. Plastik anatomiya - (yunoncha anatomiya - disektsiya) – inson va hayvonlar tanasining plastik xossalarini, tashqi shakllari va nisbatlarini o'rganuvchi anatomiya bo'limi, animalist rassomlar uchun - shuningdek, hayvon va qush tanasining egiluvchanligi o'rganuvchi fan hisoblanadi

KO'CHMA MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Plastilinda lola bargli rozetkani lepka qilish jarayoni.

(2 soat)

Gamma – bu haykaltarosh plastilin kichik figuralarni modellashtirish uchun ajoyib variant, unchalik yopishqoq emas. Bu sizga turli xil kichik, o'rta va katta o'lchamdagi narsalarni modellashtirish hamda ularni batafsil ko'rsatish imkonini beradi. Katta o'lchamdagi naturalar karkasda bajariladi, aks holda karkassiz naturadagi loy vaqt o'tishi bilan bo'shashib suzishi mumkin. Rozetka - turli shakl va o'lchamdagi bezakli figuradir. Ular doira, ellips, ko'pburchak, uchburchak, kvadrat, to'rtburchak shaklida bo'ladi. Ular tashqi tomondan ham, ichkaridan ham binolarni bezashda keng qo'llaniladi, lekin ko'pincha ular shiftga, ayniqsa qandillar osiladigan joylarga o'rnatiladi.

2-mavzu. Hayvonlar plastikasi haqida tushuncha.

(2 soat)

Plastik anatomiyani bilish uchun boshlang'ich nuqta skelet hisoblanadi. Keyin, bu asosiy ma'lumotlarga suyaklarni harakatlantiruvchi mushaklar haqida ko'proq ma'lumotlar qo'shiladi, shunda rassom teri orqali odam va hayvonlarning shakllarini, ularning harakatlarini aniqlaydigan anatomik birikmalarni tahlil qila oladi. Mashhur frantsuz anatomisti M. Duvalning "Rassomlar uchun anatomiya" kitobi 1844 yilda nashr etilgan, tilning ba'zi ilmiy xususiyatlariga qaramay, hali ham eng yaxshilaridan biri hisoblanadi. Unda muallif mavzuni mukammal bilishini va tizimli taqdimotini namoyish etadi. Anatomiyaning plastik tizimini o'qitishning asosi bo'lgan M. Duvalning sintez usuli oyoq-qo'llar va skeletning harakat mexanizmini tushunishni kuchaytiradi, bu faqat atlas bo'yicha anatomiyani tushuntiradigan tahlil usulidan farq qiladi. 1955 yilda Vilgelm Tankning "San'atkorlar uchun hayvonlar anatomiyasi" kitobi Drezdenda nashr etilgan bo'lib, uning boshida u barcha hayvonlarning umumiy xususiyatlarini hisobga oladi va keyin alohida turlarga o'tadi

3-mavzu. Antik davriga mansub bo'lgan gips niqob shakli rel'yefini ishlash.

(2 soat)

- Qalamtasvir fanining dastlabki mashg'ulotlarida gips modellar tasvirni bajarish rejalashtirilgan. Ular ishtirokida natyurmort qo'yilmalarini tuzish va ularni bosqichlar asosida chizishni mashq qilish mo'ljallangan. Ko'pincha hajmli tasvirlashda qalamtasvirni haykaltaroshlikka o'xshatadi. O'quv vazifasi: 1. Ishni gips boshining tasvirini planshetga joylashtirishdan boshlash kerak, yorug'likni hisobga olgan holda tasvirlash. 2. Bosh shaklining xarakterini hajmli-konstruktiv va chiziqli usullar bilan aniqlang ufq chizig'i va sirtlarni perspektiv qisqartirish nisbatlarini hisobga olgan holda konstruktiv qurish. 3. Chizmani tonal o'rganish va moddiylikni, xavoni uzatish bilan tugaydi. perspektivalar; qarama-qarshilik qonunlarini ochib berish, umumlashtirish bilan yakunlash, narsalarni umumiylikga bo'ysundirish. 4. Chizma gips boshining turli pozitsiyalaridan qisqa eskiz va qalamchizgilar bajarish.

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.

“Aqliy hujum” metodi

Aqliy hujum usuli

Aqliy hujum (breynstroming - aqlar to‘zoni) – amaliy yoki ilmiy muammolar yechish g‘oyasini javoaviy yuzaga keltirish.

Aqliy hujum va masalani yechish bosqichlari

1. Mustaqil fikrlang xayolingizga kelgan barcha g‘oya, fikrlarni qog‘ozga yozing.
2. Barcha g‘oya va fikrlarni yozing, agar ular takrorlanayotgan bo‘lsa, maxsus belgi qo‘ying.
3. G‘oyalarni baholang.
4. Eng maqbul g‘oya guruh g‘oyasi sifatida shakllantiradi.
5. Barcha yozilgan g‘oyalar guruh muammosini yechish
6. Guruhning umumiy javobi shakllantiriladi.

“SWOT-таҳлил” методи.

Metodning ma ajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Namuna: Rassom ijodkorlar uchun SWOT tahlilini ushbu jadvalga tushiring.

S	Rassom kim ? Badiy asar yaratuvchi.	Rassom bu tinmay izlanuvchi ijodkor inson
W	Umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan rassomlar.	Zamonaviy yunalishda ijod etayotgan taniqli rassom A.Nuridinov asarlarida sevgi, oila, sadoqatlik, tarbiya va jamiyatdagi falsafiy tamoyillar asosida ijod etayotgan ijokorlardandir
O	Rassomlar chiziqlar, shakllar, ranglar, tasviriy san’at vositalari yordamida badiy obrazli asar yarata oladigan insonlar. (ichki)	Ular tasviriy san’at vositalardan, chiziqlar, shakllar, tasviriy san’at vositalari bilan tasvir orqali o‘z g‘oyasini, fikrini bayon eta oladilar.
T	To‘siqlar (tashqi)	Rassomlarga erkinlik bo‘lmasa chiziqlar, shakllar, tasviriy san’at vositalari bilan o‘z asarlarida tasvir orqali bayon eta olmaydilar.

“Baliq skeleti”

Natyurmort kompozitsiyasini “Baliq skeleti” chizmasi Bir qator muammolarni tasvirlash va uni yechish imkonini beradi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. **4**

Мисол: “Рассом ижодкорлар” мавзусидаги матн. Биламиз. Билишни истаймиз? Билиб олдик. (БББ)

Bilamiz	Bilishni istaymiz	Bilib oldik
1. Rassom yangi g‘oyada asar yaratadigan inson.	1. Xar bir izlanuvchi insonni rassom deb atash mumkinmi?	Ilmiy amaliy izlanishlarni olib boruvchi, yangi usul va vositalarni qo‘llay oladigan insonni rassom deymiz.
2. Rassomlar tasviriy vositalardan, chiziqlar	2. Dunyodagi g‘oyaviy kompozitsilarni tasvirla	R. Ahmedov tasvirlagan asarlar hozirgi rassomlar

shakllar, vositalarni o'z asarlarida tasvir orqali bayon eta oladigan insonlar. Ma'naviy estetik tarbiyalovchi	oladigan rassomlar qatoriga kimlarni kiritsa bo'ladi.	uchun amaliy metodik o'quv jarayonidagi rivojlanishida foydalanilmoqda.
3.Rassomlar asarida insonlarni ma'naviy-ma'rifiy estetik tarbiyalovchi insonlardir.	3.Rassom bo'lish uchun nima qilish kerak?	O'ral Tansiqboyev manzaralarini butun o'zbekistondagina emas balki yevropa davlatlrida xam maroq bilan tomosha qiladilar.
4.Rassom bu tinmay izlanuvchi inson	4.Ijodiy asarlarni tasvirlashni payoni bormi?	Abdulhaq Abdullayev portret janrida ijod etgan taniqli rassomlardandur.
5.Umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan rassomlar.	5.Kompyuterda ijodiy asar yaratsa bo'ladimi ?	Zamonaviy yunalishda ijod etayotgan taniqli rassom A.Nuridinov asarlarida sevgi, oila, sadoqatlik, tarbiya va jamiyatdagi falsafiy tamoyillar asosida ijod etayotgan ijokorlardandir.
6.O'zbekistonlik rassomlar	O'zbekistonda taniqli metodik qo'llanmalar, uslubiy qo'llanmalar ustida ishlab kelayotgan taniqli rassom va pedagoglardan kimlarni bilasiz?	O'zbekistonda taniqli metodik qo'llanmalar, uslubiy qo'llanmalar ustida ishlab kelayotgan taniqli rassom va pedagoglardan: B.Boymetov, M.Nabiyev, O.Egamov, R.Xudayberganov, R.Djalilova

Интерьерда натюрмортни акс этириш

Интерьер -

xonadonning ichki ko'rinishini perspektivada aks etiriladi. Tasviriy san'at janrlaridan: natyurmort, portret, tarixiy, maishi animal ko'rinishlarda fon vazifasini o'taydi.

Interyerda uyni eshik derazalarning shakli, hajmi, devor va shift, polni bezagi va uy jihozlarining bezagi tasviri orqali qaysi davrga mansubligini bilib olishimiz mumkin. Interyer - ichki me'moriy muxit xolati orqali xonadon sohibasining didi haqida yoki zavod sexning jihozlanishiga qarab ilmiy, taraqqiyot

holati haqida xulosa chiqarish mumkin. Interyerda natyurmortni perespektivada aks etirish, tasvirlash jarayonlari ko'rsatilgan.

Interyer, kompozitsiyasi mavzusidatasviriy san'at o'qitishning zamonaviy texnologiyasini qo'llash.

Кейс-стади” методи

«**Keys-stadi**» - inglizcha so'z bo'lib, («catse» – aniq vaziyat, hodisa, «stadi» – o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim? (Who), Qachon? (When), Qayerda? (Where), Nima uchun? (Why), Qanday? Qanaqa? (How), Nima-natija? (What).

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta'minoti bilan tanishtirish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka tartibdagi audio-vizual ish; ✓ keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); ✓ axborotni umumlashtirish; ✓ axborot tahlili; ✓ muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o'quv topshirig'ni belgilash	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muammolarni dolzarblik iyerarxiyasini aniqlash; ✓ asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o'quv topshirig'ining yechimini izlash, hal etish yo'llarini ishlab chiqish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muqobil yechim yo'llarini ishlab chiqish; ✓ har bir yechimning imkoniyatlari va to'siqlarni tahlil qilish; ✓ muqobil yechimlarni tanlash
4-bosqich: Keys yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka va guruhda ishlash; ✓ muqobil variantlarni amalda qo'llash imkoniyatlarini asoslash; ✓ ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; ✓ yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish

“Insert” metodi.

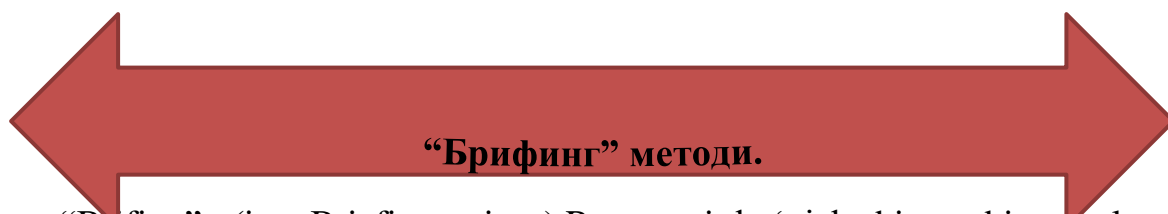
Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o‘zlashtirilishini yengillashtirish maqsadida qo‘llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun xotira mashqi vazifasini ham o‘taydi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- o‘qituvchi mashg‘ulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan input-matnni tarqatma yoki taqdimot ko‘rinishida tayyorlaydi;
- “Tasviriy san’at” bo‘yicha yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta’lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko‘rinishida namoyish etiladi;
- ta’lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, rangtasvir bo‘yicha o‘z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda tinglovchilar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	1-matn	2-matn	3-matn
“V” – tanish ma’lumot.			
“?” – mazkur ma’lumotni tushunmadim, izoh kerak.			
“+” bu ma’lumot men uchun yangilik.			
“– ” bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?			

Belgilangan vaqt yakunlangach, ta’lim oluvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo‘lgan ma’lumotlar professor - o‘qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to‘liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashg‘ulot yakunlanadi.

“Briefing” - (ing. Briefing - qisqa) Rangtasvir bo‘yicha biror – bir masala yoki savolning muhokamasiga bag‘ishlangan qisqa press - konferensiya.

O‘tkazish bosqichlari:

1. ТақДИМОТ қИСМИ.

2. Муҳокама жараёни
(савол-жавоблар асосида).

Brifinglardan trening yakunlarini tahlil qilishda foydalanish mumkin. Shuningdek, biror bir asarni chizishdan oldin bir shakl sifatida oldin chizilgan bior asar masalan: “Monaliza” portretini olaylik tinglovchilar bilan birga shu asar qachon va kim tomonidan yaratilganligi muhokama qilinadi va boshqa rassomlarni chizgan portretitahlil qilinadi. Talabalar yoki tinglovchilar tomonidan yaratilgan yangi asar taqdimoti o‘tkaziladi.

“Portfolio” metodi.

“Portfolio” – (ital. Portfolio - portfel, ingl. hujjatlar uchun papka) ta’limiy va kasbiy faoliyat natijalarini autentik baholashga xizmat qiluvchi zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan hisoblanadi. Portfolio mutaxassisning saralangan o‘quv - metodik ishlari, kasbiy yutuqlari yig‘indisi sifatida aks etadi. Jumladan, har bir tinglovchilarning modul yuzasidan o‘zlashtirish natijasini elektron portfoliolar orqali tekshirish mumkin bo‘ladi. Oliy ta’lim muassasalarida portfolioning quyidagi turlari mavjud:

Faoliyat turi	Ish shakli	
	Individual	Guruhiy
Ta'limiy faoliyat	Talabalar portfoliosi, bitiruvchi, doktorant, tinglovchi portfoliosi va boshq.	Talabalar guruhi, tinglovchilar guruhi portfoliosi va boshq.
Pedagogik faoliyat	O'qituvchi portfoliosi, rahbar xodim portfoliosi	Kafedra, fakultet, markaz, OTM portfoliosi va boshq.

Har bir tinglovchi kurs mobaynida o'zining shaxsiy portfoliosini kiritib boradilar.

III. NAZARIY MATERIALLAR

1-mavzu. Haykaltaroshlikni o‘qitish metodikasi (4 soat)

Nafis haykaltaroshlik buyumlari o‘zining nafisligi, kichik o‘lchamdaligi bilan ajralib turadi. Uni qo‘lga olib ko‘rish mumkin. Nafis haykaltaroshlikda kishining diqqatini o‘ziga tezda jalb qiluvchi materiallardan: chinni, sopol, yog‘och, metall va toshlarning qimmatbaho turlari, fil suyagi va shu kabilardan foydalaniladi.

Haykaltaroshlikning maktab sharoitida keng tarqalgan turlaridan biri, loy yoki plastilin bilan ishlashdir. Ma’lumki, haykaltaroshlikni o‘rganishda qalamtasvir alohida ahamiyat kasb etadi. San’at sirlarini o‘rganishning keyingi bosqichi ham o‘z samarasini bera boshladi. Albatta, ilm va san’atni o‘rganish ustozlarning mehru mahoratlariga bog‘liq.

Ilhom Jabborov bilim yurti va san’at institutida ta’lim olgan yillaridayoq o‘zining iqtidori bilan ajralib turar edi. Shuning uchun ham u yaratgan asarlar rang-barangligi, kompozitsiyalarga boyligi bilan ko‘zga tashlanadi. Ayniqsa, uning “Hayol” nomli asari diqqatga sazovordir. Shunday qilib, Ilhom Jabborov o‘ta rang-barang haykallar yarata boshladi. Haykaltarosh bir qator allomalar obrazini yaratishga muvaffaq boldi.

Haykaltaroshlik - tasviriy san’at turi; borliqni hajmli shakllarda, makonda uch o‘lchamda tasvirlashga asoslanadi. Tasvir ob’yekti, asosan, inson; shuningdek, hayvonlar, tabiat va narsalar. Haykaltaroshlikning 2 asosiy ko‘rinishi — aylanib kuzatish imkonini beruvchi dumaloq haykal hamda faqat bir tomondan ko‘rishga mo‘ljallangan bo‘rtma tasvir relyef turiga farqlanadi. Relyef, o‘z navbatida, yuzaga nisbatan bir oz bo‘rttirib ishlanadigan barelyef hamda tasvir yuzaga nisbatan ancha bo‘rttirib ishlanadigan gorelyefta bo‘linadi; shuningdek nursoya o‘yini hisobiga tasvir ko‘zga tashlanadigan tekis yuzaga ishlanadigan yana o‘yma ko‘rinish mavjud.

Haykaltaroshlikda ijodkor nursoya o‘yinidan foydalanish orqali asarning ta’sir kuchini oshirishga erishadi. Bu ayniqsa monumental va bezak haykaltaroshlik asarlari uchun qo‘l keladi, chunki maydon yoki hiyobonga o‘rnatilgan haykalga ertalabki quyosh nurlari bir joziba bersa, kechki kun botish paytidan quyosh nurlari boshqacha bir fayz kiritadi. Haykaltaroshlikda insonning tashqi ko‘rinishi, sokin yoki harakatdagi holatini aks ettirish bilan uning imkoniyati tugamaydi, asarda kechinmalar, hayajon, g‘amginlik va boshqalar o‘z ifodasini topadi.

Me’morlik san’ati bilan bog‘liq bo‘lgan monumental haykaltaroshlikka muhim tarixiy voqealar, atoqli shaxslar xotirasini abadiylashtirish maqsadida o‘rnatilgan monument, yodgorliklar, haykaltaroshlik ansambllari kiradi, ular o‘zida katta mazmunni ifodalaydi hamda mustaqil ahamiyatga ega.

Biroq haykaltaroshlikning bu turi bevosita muhit, me'moriy insho-otlar hamda tabiat bilan uyg'un bo'lishi lozim, bu unga yanada ulug'vorlik va ta'sirchanlik baxsh etadi. Monumental haykaltaroshlikka xos bo'lgan xislatlardan biri qahramonlarni ko'tarinki ruhda tasvirlashdir. Monumental haykaltaroshlik asarlari uzoqdan ko'rishga mo'ljallanganligi sababli, katta-katta yaxlit shakllardan keng foydalaniladi; odam yuzidagi mayda unsurlar, kiyimdagi buklanishlar, mayda qismlar ko'rsatilmasligi mumkin.

Bezak haykaltaroshlikka istirohat bog'lari, xiyobonlar, ko'cha va bog'lar, shuningdek, me'moriy binolarning devorlarini bezash uchun ishlanadigan turli bezak haykallar kiradi; asarlarida ramziy obrazlar, hayvonlar shakli keng ishlatiladi. Binolarning devorlariga ishlanadigan bo'rtma tasvirlar, amaliy san'at buyumlari yuzasiga ishlanadigan bezaklar, favvora, panja-ra, badiiy darvozalar ham shu haykaltaroshlikning ko'rinishidir.

Dastgoh haykaltaroshligi mustaqil mazmunga ega bo'lgan, san'atning boshqa turlariga tobe bo'lmagan asarlar kiradi; ular ko'rgazmalar, muzey xonalariga va uylarning interyeriga qo'yish uchun mo'ljallanadi. Bu tur asarlarda voqelik o'zining butun borlig'i bilan aks ettiriladi hamda inson ruhiyatidagi nozik o'zgarishlar, uning ichki kechin-malari, kayfiyatini ochib berish imkoniyati katta.

Dastgoh haykaltaroshlik asarlari byust, tors, haykal, haykalcha koloss, janrli haykal va boshqa ko'rinishda bo'ladi. Kichik shakllar haykaltaroshda o'z xarakteriga ko'ra amaliy bezak san'atiga yaqin turadi. Bunga stol ustiga qo'yiladigan sopol, chinni va boshqa xom ashyolardan ishlanadigan haykallar kiradi. Eng ko'p tarqalgan turlaridan biri terrakota; medal yasash sanati va gliptika ham shu turga mansub.

Haykaltarosh mahorati, to'g'ri topilgan harakat, yuzdagi mimik holat asarning ta'sirli bo'lishida muhim o'rin tutadi. Haykaltaroshlik asarlari uchun tosh, granit, bronza, marmar, yog'och, metall, sement, gips kabi turli materiallar ishlatiladi. Haykaltaroshlikda tanlangan xom ashyo uning rangini belgilaydi. Xalq haykaltaroshligidagina haykallarni bo'yash hollari uchraydi.

Haykaltaroshlik asarlari yaratishda yumshoq moddalar, qattiq moddalardan kesib yoki o'ymakorlik bilan keraksiz qismlarini olib tashlash yo'li bilan yaratiladi; suyuq holatdan qattiq holatga o'tish xususiyatiga ega bo'lgan moddalardan qolip yordamida quyib ishlanadi; keramika haykaltaroshlik asarlari tayyorlashda maxsus loy navlaridan foydalaniladi, shakl bo'yama naqsh yoki rangli sir bilan qoplanadi va maxsus pechlarda kuydiriladi.

Haykaltaroshlik mashg'ulotlarida o'quvchilar loy yoki plastilindan dumaloqlash, bosib yalpaytirish, siqimlab cho'zish, ortiqcha qismlarini inaxsus sidirgich yordami bilan olib tashlash, stek bilan ishlash usullari bilan tanishadilar. Haykaltaroshlik mashg'ulotlarida ikki xil ish uslubi mavjud bo'lib, ular yaxlit, alohida-alohida loy yoki plastilin boiaklariga ishlov berish orqali amalga oshadi.

Dekorativ haykaltaroshlik haykaltaroshlikning turlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarda turli dekorativ bezakli releflar va o'yinchoqlar ishlash orqali maxsus bilim hamda malakalar hosil qiladi. Dekorativ haykaltaroshlikda ishlov berish usullarining soddaligi, shakllarning oddiyliigi o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Dekorativ haykaltaroshlik mashg'ulotlarida o'zbek xalq kulol ustalarining dekorativ haykallaridan keng foydalanish bolalarni ijodiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Shuni aytish joizki, O'zbekiston o'zining qisqa vaqtidagi mustaqillik yillari davomida iqtisodiy-ijtimoiy sohadagi yutuqlari bilan bir qatorda, mafkuraviy-ma'naviy, madaniy ishlarga e'tiborini kuchaytirib, jahonning rivojlangan davlatlari orasida o'z nufuzi va obro'sini yuqori ko'tarmoqda. O'zbekiston tasviriy dastgoh san'ati juda qisqa vaqtda rivojlanib, katta yutuqilarga erishdi. O'zbekiston san'ati zafarli yo'lni bosib o'tdi.

Haykaltaroshlik san'atining o'lkamiz hududidagi zamonaviy jihatlarini ijodkor Damir Ro'ziboev faoliyatida yaqqol ko'rish mumkin. Dastlab rangtasvir va grafika san'ati bilan shug'ullangan. Damir Ro'ziboev haykaltaroshlik olamiga asosan 60-yillarda kirib keldi. San'atkor ijodida shakl va hajmlarning o'ziga xosligini harakatlarni tabiiylik bilan tasvirlanishi, u tanlagan mavzularning rang-barang va keng qamrovligidan ham yaqqol sezish mumkin. Uning bir qancha haykallarida xalqimizning madaniy hayoti va ziyolilar qiyofasini aks ettirgan asarlariga duch kelamiz.

2-mavzu. Buyumlarni uch o'lchamlik holatini ko'rsatish (2 soat)

Haykaltaroshlik bu san'at turiga tobora u uchun sezilarli darajada kelgusi kundalik hayotga kiradi. Ko'pincha biz haykalning bir qismi bo'lgan narsalar bilan o'ralganimizni sezmaymiz. Masalan, guruchlar, medag'izalar, tangalar, tangalar, javon, kayohlar va boshqalar. Bularning barchasi haykalning xilma-xilligi va uning yaxlitligi haqida bir vaqtning o'zida.

Asarlar va materiallar haykaltaroshxonaga qahramonning ulug'vor yodgorligi va kichik naqshinkor pendantni yaratishga imkon beradi. Ular orasida turli xil va haykaltaroshliklarning janrlari bor

Uch o'lchovli hajm asosida:

- dumaloq haykal Kosmosda erkin joylashgan asarlar, I.E., dumaloq ko'rib chiqish, o'yin hajmi va makonini taxmin qiling. Dumaloq haykal bir nechta navlari:

haykal (Raqam o'sib bormoqda);

haykaltaroshlik guruhi (ikkita raqam va bitta son va bitta butun sonning tarkibiy qismlarini aniqlash);

statuet (kichik o'lchamdagi haykallar figurasi, uning haqiqiy qadriyatlaridan kam);

torso (odamning tanasining haykaltaroshlik tasviri);

bo'g'in (inson gilos tasviri);

bosh (Boshning tasviri bilan cheklangan odamning haykaltarosh portreti).

Boshqa turdagi haykal paydo bo'ldi - kinestetikuni askarni talab qilmaydi, u o'zini o'zi amalga oshirilgan harakatlar tufayli namoyish etadi;

- yordam berish (Rasm - bu fonda xizmat ko'rsatadigan samolyotda joylashgan, "ko'tarilgan", "konveks"). Buning haykalidan xalos bo'lishning asosiy farqi shundaki, bu blokning yuz qismi qabul qilinadi, chunki u devor bilan bog'langan. Yengillik bir nechta navlari Ular arxitektura tekisligidagi maqsadlariga va pozitsiyasiga qarab farq qiladi (frontal tarkibi, fidiz, shift, plitkalar, parchalanib ketgan).

Yengillikning joylashgan joyi uning balandligi ta'sir qiladi:

bas-relief - Kichik balandlikka ega bo'lish, u umumiy hajmining kamida yarmini bajaradi. Bastal-rellikdagi haqiqiy ovoz biroz talaffuz qilinadi, u fon va oldingi samolyot o'rtasidagi sayoz zonada tuziladi;

burker - Yuqori balandlikdagi yengillik, u balandlikning yarmidan ko'prog'idan ko'proq chiqadi. Kiruvchilarning namoyandalari haykallarni devorga yaqindan o'tkazib yuborishadi. Kuyishchilar uch tomondan ko'rish mumkin, u fonga bemalol kirib, haykaltaroshlik shaklini quchoqlaydi;

qarama-qarshi - chuqurroq yengillik, bu sirtida chiqmaydigan, ammo balandlikdan chiqib ketish;

aralash relief U bir necha turdagi yengillik elementlariga ega. Masalan, konveks naqshinkor tasvir pechkada, uning chuqur ingichka ingichka ingichka ingichka ingichka ingichka tortilgan.

-monumental bezak, aniq me'moriy va fazoviy yoki tabiiy muhit bilan bevosita bog'liq. Uning boshqa turdagi haykallarning asosiy farqi, masalan, arxitektura binosi bilan bog'liq, masalan, ajralmas mavjuddir. yengil, freezes, old, Balustralar, portallar, bo'g'iqlar, haykallar shaklidagi ustunlar (karyatidlar, atlanta);

- bezak Parklar, bog'lar, ko'chalar, kvadratchalar, xilobonlar, favvoralar uchun mo'ljallangan. Arxitektura bilan bir qatorda shaharning ayrim qiyofasini yaratadi, landshaft yoki me'moriy ansamblga yo'naltirilgan alohida tuzilish bilan bog'liq emas. Dekorativ haykalda, siz buni aniqlashingiz mumkin ko'rishlar:

bog 'bog'i - dam olish maskanlarida joylashtirilgan (kvadratchalar, parklar, bog'lar, xiyobonlar, dam olish uylari, sanatoriya va boshqalar);

shahar- Shahar ko'chalarida joylashgan bo'lib, u ko'ziliq ko'chalarni tantanali, qiziqarli, ba'zan kulgili qiladi.

Shahar haykaltaroshlikda siz bir nechta tanlashingiz mumkin yo'nalishlar:

yodgorlikturli xil madaniyat, qahramonlarga va davlat arboblari bag'ishlangan;

plastik ishlariMoskvada Arbatda joylashgan Arbatda joylashgan "Natali va A.S.S.S. Pushkin" haykalining tarjimai holi;

allegorik haykaltaroshlikRasm orqali mavhum g'oyani uzatish. Shimoliy urushda Shvetsiyada Shvetsiyada bo'lgan Shvetsiyada bo'lgan personals-ga bag'ishlangan haykaltaroshlarning allegorik haykaltaroshlarning ishlashi mumkin; og'zaki xalq ijodidan fitna " Smokayak - tuzlangan quloqlar "Perm; Sankt-Peterburgda" Chizik-Pyshik ";

kollektiv tasvirni namoyish qilish haykaltaroshlik Har qanday kasb yoki ommaviy hodisalar (masalan, itning yodgorligi, yo'lakka, K. Bankiuzi »haykaltarosh," o'pish "haykalining yodgorligi, derazaga ulangan" dushnik "haykaltaroshi; turar-joy binosi);

- mashina Mustaqil qadriyat va yaqin xarakterga ega bo'lish, to'g'ridan-to'g'ri arxitektura, landshaft bilan bog'liq emas. Bu ba'zi bir joyda mo'ljallanmagan, uning idroki joylashgan joyga ta'sir qilmaydi.

"Mashinas" so'zidan yuz berdi - bu usta ish paytida haykalni qo'yadigan aylanma stend. Shuning uchun, po'lat haykaltiya buyumlarning rasmlari (inson, ob'ektlar, hayvonlarning) haqiqiy hajmiga yaqin. U barcha stakan muzeylar, turar joylar, ko'rgazmalarda, u tanish vositasi bo'lgan ko'rgazmalarda joylashgan;

- kichik shakli haykaltaroshlik O'zining mohiyatida ko'pchilik va turli xil belgilar, funktsiyalar va janrlarning keng doirasi. Kichik shaklning haykali turar-joylararo ichki mavzular, din xonalari uchun mo'ljallangan kichik mahsulotlarni chaqirish uchun odatiy holdir;

- Kichik plastik (Kichik, miniatyura) o'lchamlari). Eng qadimgi sayoz plastmassalar - bu san'at xamirlik. (Urgan holda qattiq o'lchanadigan minerallarda o'tkazilgan). Ushbu asarlarning ba'zilari ko'plab chuqurliklarga ega bo'lib, ular ularni muhr sifatida ishlatishga imkon berdi. Rasmlarning o'zi deb nomlangan intilish turli madaniy va tarixiy davrlarda turli shakllar turlicha bo'lgan. Yana bir xil sayoz plastmassalar - suyak o'ymasi (fil suyagi, walrus), ularning ishlari kichik o'lchamlarga ega. Dunyoning turli burchaklarida ular ushbu baliqchilik bilan shug'ullanishganiga qaramay, ozchilik eng mashhur bo'ldi. Bular orasida Shimoliymogorsk ustalari va yapon miniatyuralari - Netzke raqamlari kiradi.

IV. AMALIY MASHG'ULOT MATERIALLARI

1-mavzu. Buyumlarni uch o'lchamlik holatini ko'rsatish.

(2 soat)

Uch o'lchovli hajm asosida:

- dumaloq haykal Kosmosda erkin joylashgan asarlar, I.E., dumaloq ko'rib chiqish, o'yin hajmi va makonini taxmin qiling. Dumaloq haykal bir nechta navlari: haykal (Raqam o'sib bormoqda);

haykaltaroshlik guruhi (ikkita raqam va bitta son va bitta butun sonning tarkibiy qismlarini aniqlash);

statuet (kichik o'lchamdagi haykallar figurasi, uning haqiqiy qadriyatlaridan kam);

torso (odamning tanasining haykaltaroshlik tasviri);

bo'g'in (inson gilos tasviri);

bosh (Boshning tasviri bilan cheklangan odamning haykaltarosh portreti).

Boshqa turdagi haykal paydo bo'ldi - kinestetikuni askarni talab qilmaydi, u o'zini o'zi amalga oshirilgan harakatlar tufayli namoyish etadi;

- yordam berish (Rasm - bu fonda xizmat ko'rsatadigan samolyotda joylashgan, "ko'tarilgan", "konveks"). Buning haykalidan xalos bo'lishning asosiy farqi shundaki, bu blokning yuz qismi qabul qilinadi, chunki u devor bilan bog'langan. Yengillik bir nechta navlari Ular arxitektura tekisligidagi maqsadlariga va pozitsiyasiga qarab farq qiladi (frontal tarkibi, fidiz, shift, plitkalar, parchalanib ketgan).

Yengillikning joylashgan joyi uning balandligi ta'sir qiladi:

bas-relef - Kichik balandlikka ega bo'lish, u umumiy hajmining kamida yarmini bajaradi. Bastal-rellikdagi haqiqiy ovoz biroz talaffuz qilinadi, u fon va oldingi samolyot o'rtasidagi sayoz zonada tuziladi;

burker - Yuqori balandlikdagi yengillik, u balandlikning yarmidan ko'prog'idan ko'proq chiqadi. Kiruvchilarning namoyandalari haykallarni devorga yaqindan o'tkazib yuborishadi. Kuyishchilar uch tomondan ko'rish mumkin, u fonga bemalol kirib, haykaltaroshlik shaklini quchoqlaydi;

qarama-qarshi - chuqurroq yengillik, bu sirtida chiqmaydigan, ammo balandlikdan chiqib ketish;

aralash relef U bir necha turdagi yengillik elementlariga ega. Masalan, konveks naqshinkor tasvir pechkada, uning chuqur ingichka ingichka ingichka ingichka ingichka ingichka tortilgan.

-monumental bezak, aniq me'moriy va fazoviy yoki tabiiy muhit bilan bevosita bog'liq. Uning boshqa turdagi haykallarning asosiy farqi, masalan, arxitektura binosi bilan bog'liq, masalan, ajralmas mavjuddir. yengil, freezes, old, Balustralar, portallar, bo'g'iqlar, haykallar shaklidagi ustunlar (karyatidlar, atlanta);

- bezak Parklar, bog'lar, ko'chalar, kvadratchalar, xilobonlar, favvoralar uchun mo'ljallangan. Arxitektura bilan bir qatorda shaharning ayrim qiyofasini yaratadi, landshaft yoki me'moriy ansamblga yo'naltirilgan alohida tuzilish bilan bog'liq emas. Dekorativ haykalda, siz buni aniqlashingiz mumkin ko'rishlar:

bog 'bog'i - dam olish maskanlarida joylashtirilgan (kvadratchalar, parklar, bog'lar, xiyobonlar, dam olish uylari, sanatoriya va boshqalar);

shahar- Shahar ko'chalarida joylashgan bo'lib, u ko'ziliq ko'chalarni tantanali, qiziqarli, ba'zan kulgili qiladi.

Shahar haykaltaroshlikda siz bir nechta tanlashingiz mumkin yo'nalishlar:

yodgorlikturli xil madaniyat, qahramonlarga va davlat arboblarga bag'ishlangan;

plastik ishlariMoskvada Arbatda joylashgan Arbatda joylashgan "Natali va A.S.S.S. Pushkin" haykalining tarjimai holi;

allegorik haykaltaroshlikRasm orqali mavhum g'oyani uzatish. Shimoliy urushda Shvetsiyada Shvetsiyada bo'lgan Shvetsiyada bo'lgan personals-ga bag'ishlangan haykaltaroshlarning allegorik haykaltaroshlarning ishlashi mumkin; og'zaki xalq ijodidan fitna " Smokayak - tuzlangan quloqlar "Perm; Sankt-Peterburgda" Chizik-Pyshik ";

kollektiv tasvirni namoyish qilish haykaltaroshlik Har qanday kasb yoki ommaviy hodisalar (masalan, itning yodgorligi, yo'lakka, K. Bankiuzi »haykaltarosh," o'pish "haykalining yodgorligi, derazaga ulangan" dushnik "haykaltaroshi; turar-joy binosi);

- mashina Mustaqil qadriyat va yaqin xarakterga ega bo'lish, to'g'ridan-to'g'ri arxitektura, landshaft bilan bog'liq emas. Bu ba'zi bir joyda mo'ljallanmagan, uning idroki joylashgan joyga ta'sir qilmaydi.

"Mashinas" so'zidan yuz berdi - bu usta ish paytida haykalni qo'yadigan aylanma stend. Shuning uchun, po'lat haykaltiya buyumlarning rasmlari (inson, ob'ektlar, hayvonlarning) haqiqiy hajmiga yaqin. U barcha stakan muzeylar, turar joylar, ko'rgazmalarda, u tanish vositasi bo'lgan ko'rgazmalarda joylashgan;

- kichik shakli haykaltaroshlik O'zining mohiyatida ko'pchilik va turli xil belgilar, funktsiyalar va janrlarning keng doirasi. Kichik shaklning haykali turar-joylararo ichki mavzular, din xonalari uchun mo'ljallangan kichik mahsulotlarni chaqirish uchun odatiy holdir;

- Kichik plastik (Kichik, miniatyura) o'lchamlari). Eng qadimgi sayoz plastmassalar - bu san'at xamirlik. (Urgan holda qattiq o'lchanadigan minerallarda o'tkazilgan). Ushbu asarlarning ba'zilari ko'plab chuqurliklarga ega bo'lib, ular ularni muhr sifatida ishlatishga imkon berdi. Rasmlarning o'zi deb nomlangan intilish turli madaniy va tarixiy davrlarda turli shakllar turlicha bo'lgan. Yana bir xil sayoz plastmassalar - suyak o'ymasi (fil suyagi, walrus), ularning ishlari kichik o'lchamlarga ega. Dunyoning turli burchaklarida ular ushbu baliqchilik bilan shug'ullanishganiga qaramay, ozchilik eng mashhur bo'ldi. Bular orasida Shimoliymogorsk ustalari va yapon miniatyuralari - Netzke raqamlari kiradi.

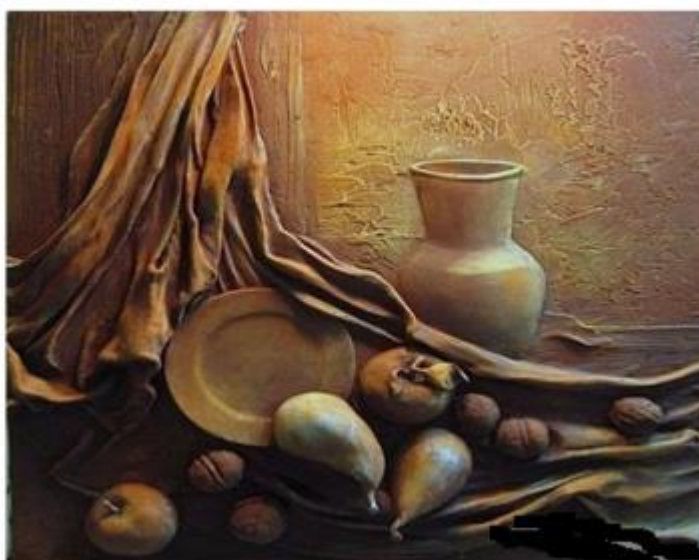
2-mavzu. Tekisliklarni bir-biriga nisbatan holatini aniqlash

(4 soat)

Lepka paytida narsalarning joylashuv o'rniga qarab ulardagi chuqurlik, balandlik, hajmdorligi aniqlanib tekislikka nisbatan qay darajada ekanligini hisobga olib loy parchalari ustma-ust qo'yilib boriladi. Tasvirni bajarishda kompozitsiyadagi buyumlarning joylashuv o'rniga qarab lepka qilinadi. Ba'zan qolipdan chiqqan natyurmort rel'yefini zarur bo'lsa o'ziga mos rang gammasida bo'yash ham mymkin.

a)

b)

3-mavzu. Plastilin yoki loyda ishlash malakasini egallash (4 soat)

1-bosqich. Yuqorida aytilganidek haykaltaroshlik o‘quv mashg‘ulotida plastilin ishlatishga juda qulay bo‘lgan xom ashyo hisoblanadi, chunki uni yumshoqligi, qayishqoqli loyga ko‘ra toza va sifatli ishlashga ma‘qulroq. Shuning uchun taglikdagi chizma ustidan plastilin parchalarini asta sekin formaga qarab yo‘pishtirishni boshlaganimizda shaklni yuzadan qanchalik bo‘rtib chiqishiga qarab tasvir hajmini balandligi rel‘yefi chiqariladi, boshqa elementlarining bo‘rtgan yoki chuqur qismlari ham naturani haqiqiy ko‘rinishiga qarab olinadi. Lyuks - plastilini kichik detallar ishlashdan tashqari turli xil figuralar va haykaltaroshlik kompozitsiyalarini yasash uchun mo‘ljallangan, u boshqalaridan plastik xususiyati bilan farqlanadi, shaklni mustahkam ushlab turadi, ishlash vaqtida qo‘llar va asboblarga yopishmaydi, yog‘li dog‘lar qoldirmaydi. San‘at maktabi mashg‘ulotlarida talabalar va haykaltaroshlar tomonidan qo‘llaniladigan qulay usullaridan biri haykal yasash oldidan, bir oz qo‘lingizda yoki issiq suv ostida xamirni o‘ynab yumshatib olinadi. Gamma – bu haykaltarosh plastilin kichik figuralarni modellashtirish uchun ajoyib variant, unchalik yopishqoq emas. Bu sizga turli xil kichik, o‘rta va katta o‘lchamdagi narsalarni modellashtirish hamda ularni batafsil ko‘rsatish imkonini beradi. Katta o‘lchamdagi naturalar karkasda bajariladi, aks holda karkassiz naturadagi loy vaqt o‘tishi bilan bo‘shashib suzishi mumkin. Rozetka - turli shakl va o‘lchamdagi bezakli figuradir. Ular doira, ellips, ko‘pburchak, uchburchak, kvadrat, to‘rtburchak shaklida bo‘ladi. Ular tashqi tomondan ham, ichkaridan ham binolarni bezashda keng qo‘llaniladi, lekin ko‘pincha ular shiftga, ayniqsa qandillar osiladigan joylarga o‘rnatiladi. Yuqorida aytilganidek shiftga yopishtiriladigan rozetka tagligining shakli doira, ellips yoki olti burchakli shakliga keltirib yasab olingandan so‘ng, eskizdan foydalanib gulli naqsh yuza (rozetka) tayyorlanadi. Bunda rozetka ikki qismga bo‘linib ishlanadi, rozetkaning o‘rni va bezakning konturlari chiziladi, hamda barglar unga o‘tkaziladi va yasash ishlari boshlanadi. Modelni ishlab chiqarish uchun chizma bo‘yicha plastilin yoki loydan rozetka shakli ishlanadi va qoliplanadi, qolipdan rozetkaning dag‘al shakli chiqariladi va tayyor bo‘lgan qolipning ichiga suyuq gips qorishmasi quyiladi. 118 Ishlab chiqarilgan rozetkalar modeli qolipdan chiqariladi va unga kerakli miqdorda rozetkalarini quyib olish mumkin. Rozetka yuzasidagi bezaklar o‘simliksimon islimiy naqshlardan tuzilgan, bu elementlar tabiatdan stilizatsiya qilingan gul, novda va barg masalan lola gul shaklidagi bezakdan iborat bo‘lishi mumkin. Eskiz sifatida qog‘ozda qalam bilan chizilgan rozetka tasviri natura bilan taqqoslanadi, shundan so‘ng biz uning har bir elementini, har bir shaklini, har bir gulbargini chizamiz.

2-bosqich. Uning tuzilishini aniqlab, qismlarning barcha nisbatlarini taqqoslab, biz kesish yechimiga o'tamiz, barcha asosiy soyalarni bitta ohangda tasvirlaymiz. Rozetka allaqachon bir oz hajmga ega bo'ladi. Yana bir bor natura bilan solishtiramiz va shakllarni aniqlaymiz. Eng quyuq soyalarni, so'ngra o'rta ohanglarni ta'kidlashni esda tuting. Biz yorug'lik va soyalarni topish bilan har bir detalning shaklini chiqaramiz. Ish oxirida rasmdagi tasvirlar umumlashtirilib, har doim bajarilgan ishlar natura bilan taqqoslanadi, natijada real tasvirga erishiladi. Gips simmetrik bezakni yasagandan so'ng, gipsli assimetrik bezakni yasashni ham mashq qilishimiz mumkin. To'g'ri to'rtburchakli gipsli plitada poyasi o'ziga xos spiralga o'ralgan badiiylashtirilgan novda rel'yefida, yaproqlar poyaning harakatini avval takrorlab, so'ngra undan chetga chiqqan holda tasvirlanadi. Avvalo, taglik yuzasida kompozitsion tuzilishni topamiz. Keyin biz gipsli bezakni quramiz. Ufq chizig'i qayerdan o'tishini aniqlang. Ushbu parametrda u taglikning yuqori qismi chetiga yaqinroq ishlanadi. 3-bosqich. Chiziqli perspektiva qonuniyatlarini hisobga olgan holda yuzaga tasvirni quramiz. Plita (natura) devorga bir tekis osilganligi sababli, uning tik tomonlari vertikal sifatida ko'rsatiladi, faqat bizga yaqinroq tomon kattaroq bo'ladi va undan uzoqroq bo'lgan tomon kichikroq bo'ladi. Gorizontol tomonlarni ufq chizig'iga bir oz yaqinlashib tasvirlash kerak. Plitaning balandligining kengligiga nisbatini tekshiramiz. Ko'rish orqali biz taglikning yuqori va pastki tomonlari yo'nalishlarini, shuningdek buning vertikal va gorizontol o'lchamlarining nisbatlarini tekshirishimiz mumkin. Ko'rsatilgan plastinkada biz gipsli bezakni chizamiz. Diagonallarni chizish orqali plitaning o'rtasini aniqlang. Olingan markaz bo'ylab ikkita chiziq torting - plitani yuqoriga va pastga, bezak naqshini to'g'ri bajarish uchun uni vertikal va gorizontol ravishda ikki qismga bo'ling. Vertikal va gorizontol chiziq'larga, shuningdek, plitaning chetlariga e'tibor qaratib, biz bezakning joylashishining o'rta nuqtalarini belgilaymiz, 119 shundan so'ng biz umumiy konturni olamiz. Biz unga bezak qo'shamiz. Avval stilizatsiya qilingan novda chizig'ini, so'ngra eng katta detalni - jingalakni, so'ngra stilizatsiya qilingan barglarni belgilaymiz. Birinchidan, biz rasmni umumiy ma'noda chizamiz, har doim bezak detallarining nisbatlarini bir-biri bilan va butun bilan taqqoslaymiz, so'ngra detallarning chizmasini ishlab chiqamiz va tasvirni bezak bilan solishtiramiz. Biz doimo bezakning konstruksiyasini, uning gips plitasida joylashgan joyini takomillashtiramiz va xarakterli shakllarni aniqlaymiz. Naqshning konstruksiyasini tekshirib, aniqlagandan so'ng, biz naqshning kesilgan yechimiga qaraymiz. Keling, yorug'lik va soya o'rtasidagi munosabatlar shkalasini tanlaylik, biz ishlaydigan diapazondagi eng quyuq va yengil ohangni aniqlaymiz. Biz rasmning soya qismini yengil shtrixlar bilan belgilaymiz: tushayotgan soya va shaxsiy soyani aniqlaymiz. Keyin biz bezakning eng yengil qismlarini tegmasdan qoldirib, unga yarim ton beramiz, yorug'lik munosabatlarining gradatsiyasini aniqlaymiz. Biz bezakning har bir detalini bir ohangda ishlab chiqamiz, uning

hajmini ochib beramiz, rasm va ob'ektni taqqoslaymiz, chizmani gipsga yaqinroq joylashtiramiz va qog'ozda uning haqqoniy ko'rinishiga erishamiz.

b)

v)

4-mavzu. Natyurmort rel'yefi haqida tushuncha (4 soat)

Mashg'ulot mavzusiga mos ko'rinishga ega natyurmort qo'yilmasini yasash bosqichlari bilan tanishib chiqamiz. 1-bosqich. Oldingi mashg'ulotlardagi kabi ushbu qo'yilmani yasash uchun taglikka buyum va narsalarni eskizi to'liq tushuriladi, shundan so'ng konturlar ichi plastilin parchalari bilan to'ldirilib boriladi. Lepka qilishda narsalarning joylashuv o'rniga qarab planlilikni saqlab bo'rttirib ishlanadi.

Haykaltaroshlikda ham natyurmort kompozitsiyasi xuddi rangtasvir yoki qalamtasvirdagi kabi kompozitsiya qonuniyatlariga bo'ysinadi. 2-bosqich. Taglikka konstruktiv qurish ham odatdagidek bajariladi. Faqat modellashtirish (lepka)da hajmli tasvirlash bo'lgani uchun hamma o'lchamlari hisobga olinadi. Shunga tayanib ish jarayoni davom etadi. Rel'yef ishlash haqida tushunchaga ega bo'ldingiz qo'yilmadagi har bir narsa buyum va mayda detallarigacha taglik yuzasiga to'liq ko'chiriladi. Shundagina o'xshashlik ta'minlanadi, hajmdorlik topiladi va yorug'-soyalar paydo bo'lib haqqoniylikka erishiladi. (84- rasm) Plastilindan ishlanayotgan natyurmort ilgari tasvirlangan ish turidan murakkabligi va ko'p qirraliligi bilan farq qiladi, shuning uchun bu sohaga endi kirib kelayotgan yoshlar bilan ishlashda faqat individual, murakkab bo'lmagan va eng qulay usullar qo'llaniladi.

Katta yoshlilar ko'p hollarda odatda plastilinni o'zlarining vizual faoliyatlarida ishlatmaydilar, ammo amalda sinab ko'rilgan, taklif qilingan usul nafaqat katta yoshdagi maktab o'quvchilarini qiziqitirdi, balki kattalar uchun ham jozibali bo'lib chiqadi. Ko'rgazmalarda namoyish etilgan ushbu texnikada bajarilgan ishlar har doim ham chinakamiga qiziqarli va ajablanarli chunki ular plastilindan shu darajada jozibali qilingan.

Natyurmort - kundalik hayot yoki tabiat ob'ektlari (mevalar, gullar va boshqalar) tasvirlangan rasmning bir turi. Ob'ektni tasvirlash uchun siz u haqida aniq tasavvurga ega bo'lishingiz va natura bilan vizual ravishda tanishishingiz kerak. Bunday holda, biz yangi qo'yilmadagi buyumlar bilan ishlashni o'z ichiga olgan kompozitsiyalarni plastilin vositasida tasvir bajarish ko'rib chiqamiz. Ushbu texnikada mashg'ulotni olib borishni boshlaganimizda, o'zimizda yangi kompozitsiya yaratish ishtiyoqi paydo bo'lishi tabiiy. Har bir ijodkor natyurmortni tomosha qilishni yaxshi ko'radi, lekin uning go'zalligini tasvirda aks ettirmoqchi

bo'lganida, nafaqat go'zallikka qoyil qoladi, balki o'ziga xos munosabat ham paydo bo'ladi.

Shunday g'ayri oddiy mo'jizani o'zida mujassam etgan, hayotimizni shodlik, go'zallik, xush bo'y hidga to'ldiruvchi bu janr tasviriy san'atning mukammal turi sifatida o'z xususiyatlariga ega. Ushbu texnikada ishlashning dastlabki bosqichida biz rasmlar yoki yuqori sifatli fotosuratlar, otkritkalardan foydalanishimiz mumkin. Ijodiy faoliyatimiz davomida tajribamiz ortishi bilan, asta-sekin tirik tabiatning tasvirini ishlashga o'tishimiz mumkin.

Mashg'ulotdagi ish jarayonining ketma-ketligi.

1. Eskizni tayyorlash.
2. Kartonga eskiz chizish.
3. Fonni plastilin bilan qoplash.
4. Asosiy tasvirning bajarilishi.
5. Karkasga biriktirish.

Maqsadlar: Ijodkorlikni rivojlantirish; Vazifalar: Plastilin bilan ishlash texnikasini o'rgatish; Nozik vosita ko'nikmalarini rivojlantirish. Ish joyini jihozlash va qoidalar bilan tanishish, "Plastilindan mavzuli rasm" lar tasvirlashni o'rganishdan iborat. Materiallar va asboblarga kelsak, ular o'z vazifasiga ko'ra bir xil bo'lib qoladi, tasvirda faqat biz 115 yangi narsalar yoki ularning fotosuratlari yoki nusxalarini vizual material sifatida ishlatishga harakat qilamiz

5-mavzu. Plastilinda lola bargli rozetkani lepka qilish jarayoni (4 soat)

1-bosqich. Yuqorida aytilganidek haykaltaroshlik o'quv mashg'ulotida plastilin ishlatishga juda qulay bo'lgan xom ashyo hisoblanadi, chunki uni yumshoqligi, qayishqoqli loyga ko'ra toza va sifatli ishlashga ma'qulroq. Shuning uchun taglikdagi chizma ustidan plastilin parchalarini asta sekin formaga qarab yo'pishtirishni boshlaganimizda shaklni yuzadan qanchalik bo'rtib chiqishiga qarab tasvir hajmini balandligi rel'yefi chiqariladi, boshqa elementlarining bo'rtgan yoki chuqur qismlari ham naturani haqiqiy ko'rinishiga qarab olinadi. Lyuks - plastilini kichik detallar ishlashdan tashqari turli xil figuralar va haykaltaroshlik kompozitsiyalarini yasash uchun mo'ljallangan, u boshqalaridan plastik xususiyati bilan farqlanadi, shaklni mustahkam ushlab turadi, ishlash vaqtida qo'llar va asboblarga yopishmaydi, yog'li dog'lar qoldirmaydi. San'at maktabi mashg'ulotlarida talabalar va haykaltaroshlar tomonidan qo'llaniladigan qulay usullaridan biri haykal yasash oldidan, bir oz qo'lingizda yoki issiq suv ostida xamirni o'ynab yumshatib olinadi. Gamma – bu haykaltarosh plastilin kichik figuralarni modellashtirish uchun ajoyib variant, unchalik yopishqoq emas. Bu sizga turli xil kichik, o'rta va katta o'lchamdagi narsalarni modellashtirish hamda ularni

batafsil ko'rsatish imkonini beradi. Katta o'lchamdagi naturalar karkasda bajariladi, aks holda karkassiz naturadagi loy vaqt o'tishi bilan bo'shashib suzishi mumkin. Rozetka - turli shakl va o'lchamdagi bezakli figuradir. Ular doira, ellips, ko'pburchak, uchburchak, kvadrat, to'rtburchak shaklida bo'ladi. Ular tashqi tomondan ham, ichkaridan ham binolarni bezashda keng qo'llaniladi, lekin ko'pincha ular shiftga, ayniqsa qandillar osiladigan joylarga o'rnatiladi. Yuqorida aytilganidek shiftga yopishtiriladigan rozetka tagligining shakli doira, ellips yoki olti burchakli shakliga keltirib yasab olingandan so'ng, eskizdan foydalanib gulli naqsh yuza (rozetka) tayyorlanadi. Bunda rozetka ikki qismga bo'linib ishlanadi, rozetkaning o'rnini va bezakning konturlari chiziladi, hamda barglar unga o'tkaziladi va yasash ishlari boshlanadi. Modelni ishlab chiqarish uchun chizma bo'yicha plastilin yoki loydan rozetka shakli ishlanadi va qoliplanadi, qolipdan rozetkaning dag'al shakli chiqariladi va tayyor bo'lgan qolipning ichiga suyuq gips qorishmasi quyiladi.

Ishlab chiqarilgan rozetkalar modeli qolipdan chiqariladi va unga kerakli miqdorda rozetkalarni quyib olish mumkin. Rozetka yuzasidagi bezaklar o'simliksimon islmiy naqshlardan tuzilgan, bu elementlar tabiatdan stilizatsiya qilingan gul, novda va barg masalan lola gul shaklidagi bezakdan iborat bo'lishi mumkin. Eskiz sifatida qog'ozda qalam bilan chizilgan rozetka tasviri natura bilan taqqoslanadi, shundan so'ng biz uning har bir elementini, har bir shaklini, har bir gulbargini chizamiz. 2-bosqich. Uning tuzilishini aniqlab, qismlarning barcha nisbatlarini taqqoslab, biz kesish yechimiga o'tamiz, barcha asosiy soyalarni bitta ohangda tasvirlaymiz. Rozetka allaqachon bir oz hajmga ega bo'ladi. Yana bir bor natura bilan solishtiramiz va shakllarni aniqlaymiz. Eng quyuq soyalarni, so'ngra o'rta ohanglarni ta'kidlashni esda tuting. Biz yorug'lik va soyalarni topish bilan har bir detalning shaklini chiqaramiz. Ish oxirida rasmdagi tasvirlar umumlashtirilib, har doim bajarilgan ishlar natura bilan taqqoslanadi, natijada real tasvirga erishiladi. Gips simmetrik bezakni yasagandan so'ng, gipsli assimetrik bezakni yasashni ham mashq qilishimiz mumkin. To'g'ri to'rtburchakli gipsli plitada poyasi o'ziga xos spiralga o'ralgan badiiylashtirilgan novda rel'yefida, yaproqlar poyaning harakatini avval takrorlab, so'ngra undan chetga chiqqan holda tasvirlanadi. Avvalo, taglik yuzasida kompozitsion tuzilishni topamiz. Keyin biz gipsli bezakni quramiz. Ufq chizig'i qayerdan o'tishini aniqlang. Ushbu parametrda u taglikning yuqori qismi chetiga yaqinroq ishlanadi. 3-bosqich. Chiziqli perspektiva qonuniyatlarini hisobga olgan holda yuzaga tasvirni quramiz. Plita (natura) devorga bir tekis osilganligi sababli, uning tik tomonlari vertikal sifatida ko'rsatiladi, faqat bizga yaqinroq tomon kattaroq bo'ladi va undan uzoqroq bo'lgan tomon kichikroq bo'ladi. Gorizontol tomonlarni ufq chizig'iga bir oz yaqinlashib tasvirlash kerak. Plitaning balandligining kengligiga nisbatini tekshiramiz. Ko'rish orqali biz taglikning yuqori va pastki tomonlari yo'nalishlarini, shuningdek buning vertikal va gorizontol

o'lchamlarining nisbatlarini tekshirishimiz mumkin. Ko'rsatilgan plastinkada biz gipsli bezakni chizamiz. Diagonallarni chizish orqali plitaning o'rtasini aniqlang. Olingan markaz bo'ylab ikkita chiziq torting - plitani yuqoriga va pastga, bezak naqshini to'g'ri bajarish uchun uni vertikal va gorizontal ravishda ikki qismga bo'ling. Vertikal va gorizontal chiziq'larga, shuningdek, plitaning chetlariga e'tibor qaratib, biz bezakning joylashishining o'rta nuqtalarini belgilaymiz, 119 shundan so'ng biz umumiy konturni olamiz. Biz unga bezak qo'shamiz. Avval stilizatsiya qilingan novda chizig'ini, so'ngra eng katta detalni - jingalakni, so'ngra stilizatsiya qilingan barglarni belgilaymiz. Birinchidan, biz rasmni umumiy ma'noda chizamiz, har doim bezak detallarining nisbatlarini bir-biri bilan va butun bilan taqqoslaymiz, so'ngra detallarning chizmasini ishlab chiqamiz va tasvirni bezak bilan solishtiramiz. Biz doimo bezakning konstruksiyasini, uning gips plitasida joylashgan joyini takomillashtiramiz va xarakterli shakllarni aniqlaymiz. Naqshning konstruksiyasini tekshirib, aniqlagandan so'ng, biz naqshning kesilgan yechimiga qaraymiz. Keling, yorug'lik va soya o'rtasidagi munosabatlar shkalasini tanlaylik, biz ishlaydigan diapazondagi eng quyuq va yengil ohangni aniqlaymiz. Biz rasmning soya qismini yengil shtrixlar bilan belgilaymiz: tushayotgan soya va shaxsiy soyani aniqlaymiz. Keyin biz bezakning eng yengil qismlarini tegmasdan qoldirib, unga yarim ton beramiz, yorug'lik munosabatlarining gradatsiyasini aniqlaymiz. Biz bezakning har bir detalini bir ohangda ishlab chiqamiz, uning hajmini ochib beramiz, rasm va ob'ektni taqqoslaymiz, chizmani gipsga yaqinroq joylashtiramiz va qog'ozda uning haqqoniy ko'rinishiga erishamiz.

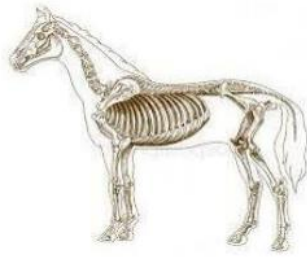
6-mavzu. Hayvonlar plastikasi haqida tushuncha

(4 soat)

Hozirgi vaqtda odam va hayvonlar anatomiyasini o'rganish muammosi bir qator fanlarning bir qismi bo'lib, ularning har biri o'z qiziqishidan kelib chiqib o'rganadi. Anatomiya (disektsiya) - bu tananing shakllanishini va tana qismlarining o'zaro aloqalarini o'rganish uchun bir-biridan ajratish orqali bo'linadigan (suyaklar, mushaklar, tendonlar va boshqalar) tuzilishini o'rganuvchi fan. Bu tadqiqotni turli maqsadlarda o'tkazish mumkin: birinchidan, umumiy biologik taqqoslash nuqtai nazaridan hayvonlar sinflari bo'yicha o'xshashlik va farqlarni topish uchun - qiyosiy anatomiya; ikkinchidan, amaliy bilimlar nuqtai nazaridan, shifokor va jarroh uchun zarur bo'lgan organlarning nisbiy holatini aniqlash - jarrohlik yoki topografik anatomiya; uchinchidan, tananing tashqi shakllarini aniqlaydigan organlarning joylashuvi va tuzilishini o'rganish - plastik anatomiya u ham shakllar anatomiyasi, rassomlar uchun anatomiya deyiladi. Plastik anatomiya - (yunoncha anatomiya - disektsiya) - inson va hayvonlar tanasining plastik xossalarini, tashqi shakllari va nisbatlarini o'rganuvchi anatomiya bo'limi, animalist rassomlar uchun - shuningdek,

hayvon va qush tanasining egiluvchanligi o'rganuvchi fan hisoblanadi. A.A. Byazov- —Plastik anatomiya - bu maxsus badiiy ta'lim tizimida zarur bo'lgan fan, bu talabalarga shakllar, tana pozitsiyalari, harakatlari haqidagi empirik bilimlarni o'zlashtirishlari va bu harakatlar, shakllarni ilmiy tushunish uchun zarurdir degan edi. Plastik anatomiyaning bilish uchun boshlang'ich nuqta skelet hisoblanadi. Keyin, bu asosiy ma'lumotlarga suyaklarni harakatlantiruvchi mushaklar haqida ko'proq ma'lumotlar qo'shiladi, shunda rassom teri orqali odam va hayvonlarning shakllarini, ularning harakatlarini aniqlaydigan anatomik birikmalarni tahlil qila oladi. Mashhur frantsuz anatomisti M. Duvalning "Rassomlar uchun anatomiya" kitobi 1844 yilda nashr etilgan, tilning ba'zi ilmiy xususiyatlariga qaramay, hali ham eng yaxshilaridan biri hisoblanadi. Unda muallif mavzuni mukammal bilishini va tizimli taqdimotini namoyish etadi. Anatomiyaning plastik tizimini o'qitishning asosi bo'lgan M. Duvalning sintez usuli oyoq-qo'llar va skeletning harakat mexanizmini tushunishni kuchaytiradi, bu faqat atlas bo'yicha anatomiyaning tushuntiradigan tahlil usulidan farq qiladi. 1955 yilda Vilgelm Tankning "San'atkorlar uchun hayvonlar anatomiyasi" kitobi Drezdenda nashr etilgan bo'lib, uning boshida u barcha hayvonlarning umumiy xususiyatlarini hisobga oladi va keyin alohida turlarga o'tadi.

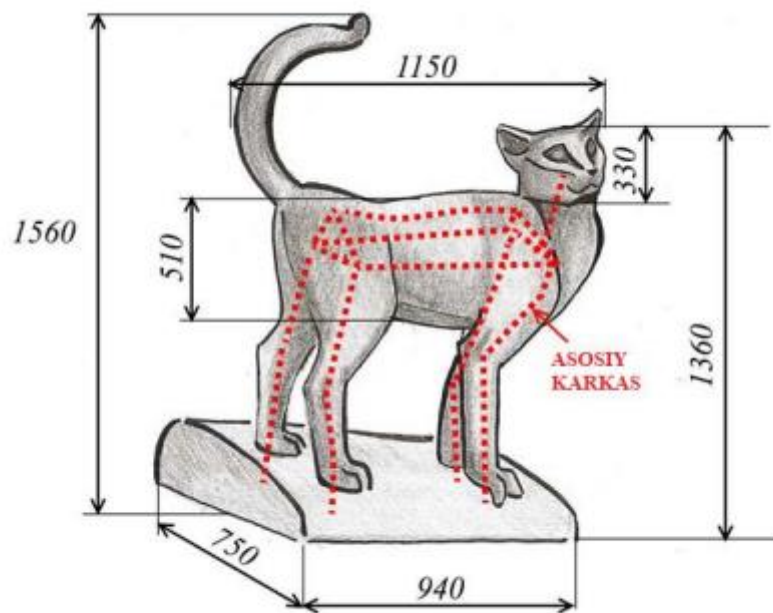
Haykaltaroshlik ishlari qattiq materialdan (yog'och, tosh) yoki yumshoqroq va egiluvchan materialdan (loy, plastilin) yasaladi. Haykaltaroshning ishi ortiqcha massani olib tashlash yoki aksincha, massani qo'shish, yig'ish yoki quyish (metall) yordamida yaratiladi. Haykal ba'zan bo'yalgan (gips, yog'och, metall) dan yasalgan). Haykaltarosh ishlatgan materiallar: tosh, yog'och, metall, beton, shisha, loy, gips, plastmassa, plastilin va boshqalar. Animalistik janr - tasviriy san'at janri, uning asosiy ob'ekti hayvonlardir. Animalizm tabiatshunoslik va badiiy tamoyillarni birlashtiradi. Rassomning asosiy vazifasi hayvon tasvirining aniqligi, dekorativ ekspressivligi yoki odamlarga xos bo'lgan xususiyatlar, harakatlar va tajribalarga ega bo'lishi bo'lishi mumkin. Proportsiya (lotincha proportio - nisbat, mutanosiblik) - badiiy asar elementlarining qiymatlari nisbati, shuningdek alohida elementlar va umuman butun asar. Ayniqsa, inson tanasi va yuzini tasvirlash uchun ishlatilgan me'oriy nisbatlarni ajrating. Proportsiyalar haqidagi g'oyalar asarlar yaratishda ma'lum modullar va geometrik konstruktsiyalardan foydalangan qadimgi dunyo olimlari va rassomlarining amaliy faoliyati jarayonida paydo bo'lgan. Ko'p va butun sonli nisbatlarga asoslangan nisbatlardan tashqari, proportsional tizimlar keng tarqalib, irratsional munosabatlarga olib keldi (masalan, oltin nisbat).

a)

b)

V. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-mavzu. Antik davriga mansub bo‘lgan gips niqob shakli rel’yefini ishlash. (6 soat)

Davomli tarzda rasm chizish jarayoni juda murakkab bo‘lib, bunda yetarlicha ish tajribasiga ega bo‘lmagan talaba ko‘pincha qiynalib qoladi. U eng avvalo nimalarga e‘tibor berish, o‘z imkoniyatlaridan qanday qilib oqilona foydalanishni bilmaydi va o‘z ishni kerakli lozim darajada tashkil qila olmaydi. Bunday talaba odatda nimani ko‘rsa shundayligicha ko‘chirib qo‘ya qoladi. Tashqi shakl ko‘rinishidan diqqat bilan nusxa ko‘chiradi. Kerak-nokerak qismlarni ham ajratmay birdek tasvirlayveradi. Detallarga berilib ketib, ular naturaga juda o‘xshayapti degan fikrda chizaveradi. Ko‘pchilik talabalar odam boshi rasmini chizar ekanlar, ishda uslubiy ketma-ketlikka rioya qilmaydilar, darhol murakkab vazifalarni bajarishga kirishadilar va tez orada muvaffaqiyatsizlikka uchraydilar. Vaholanki bosh rasmi ustida ishlashning uslubiy bosqichlari ham o‘ziga xos xususiyatlarga egaki, ularni rasm chizuvchi albatta bilishi kerak. O‘quv materialini yaxshi o‘zlashtirib olish uchun chizuvchi ushbu ish bosqichida muayan darajada qaysi vazifani amalga oshirishi, tasvir qurishning qaysi jihatlariga alohida e‘tiborni jalb qilishi kerakligini tasavvur etishi zarur. Bunday talaba naturani kuzatuv va tahlil jarayoni hamda uning rasmini konstruktiv chizish-qurish jarayonida aniq tizimga rioya kilishi kerak bo‘ladi. Rasm ishlashning uslubiy izchilligidagi barcha nozik taraflarni Antinoy Antik davr haykalining gipsdan yasalgan boshini chizish misolida ko‘rib chiqamiz. Biz rasm ustida ishlashning uslubiy ketma-ketligini bayon eta borib, bir yo‘la tirik odam boshi shakli qurilishining asosiy qonuniyatlari va tasvirlash usullarini (jumladan, ishning texnik usullarini) o‘rganishda davom etamiz. Bu jarayon o‘zaro bir-biri bog‘liq uslubiy izchillikda amalga oshirilishi lozi. Ular quyidagilardan iborat:

- > shaklni kompozitsiyaviy joylashtirish;
shaklining o‘lcham munosabatlari, o‘zaro nisbatlari va boshning fazodagi holatini ochib berish;
- > shaklning chiziqli konstruktiv asosini namayon etish va perspektiva ko‘rinishlarini ochib berish;
- > shakllarni aniqlashtirish va xarakterli xususiyatlarini ochib berish;
- > boshning chiziqli-konstruktiv asosini belgilab olib va nur-soya nisbatlari yordamida uning hajmini shakllantirish;
- > shaklni batafsil barcha mayda bo‘laklarigacha ishlab poyoniga yetkazish.

NATIJALAR

Naturani ishlashdan oldindan bunday batafsil reja tuzish va uning asosida bosh haykalini tasvirlashga o'tish talabaning piravod natijada muvaffaqiyatini o'taydi.

Bosh shakli tasviri qog,,ozga qalam bilan juda yengil belgilanib nozik, umumiy va chizikli konustruktiv tarzda aks ettiriladi. Natura katta shakli umumiy qurilishining asosiy xususiyati ochiladi. Ko'pchilik talabalar rasmda chiziqlardan qanday foydalanish kerak, bosh shaklini birdaniga aniq chiziq bilan ifodalash kerakmi yoki faqat yengilgina chizish kerakmi, deb so'raydilar. Bu masalada fikr bildirgan P.Chistyakov shunday yozgan edi: «Bu o'rinda har xil usullar bo'ladi: bir kishi qo'lida qalam bilan uzoq vaqt qarab turadi va so'ng shaklni tasvirleydi boshqasi esa qalamni qog,,oz ustida tez, tez yurgiza boshlaydi va shu bilan birga bir yo'la belgilar chizadi, ya'ni ham joy, ham harakat ustida ishlaydi. Xo'sh qaysi biri durust? Har ikkisi ham yaxshi. Eng asosiysi - bosib chizmaslik. Chunki qora chiziqlar xatolarni ko'ra bilishni qiyinlashtiradi. Bu xatolarni tuzatish esa undan-da qiyin». Rassom bosh shaklini tahlil qilar va uni ifoda etar ekan, u eng avvalo shaklning umumiy massasini, uning xususiyatini, mutanosiblik, o'lchamlararo nisbatlarni belgilab topib yuzaga chiqarishi lozim. Ya'ni yengil chiziqlar bilan boshning umumiy ko'rinishini ifoda qila olishi kerak. Bosh shakli va uning umumlashtirilgan ko'rinishidagi o'ziga xos qiyofasini ocha borib, boshqa qismlar bilan taqqoslagan holda solishtirish usulidan foydalanishi lozim.

Talaba o'z qarshisida turgan bosh shaklining umumiy xususiyatini osonroq ilg,,ab olishi uchun ko'zlarini salgina qisib qarashi kerak, shunda shaklning hamma bo'laklari yo'qoladi, hamda hajmning umumiy katta hajmi ko'rish maydonida qoladi. Yaxlit holda idroklanadi. «Antinoy» bosh shaklini ko'rib chizar ekanmiz, biz uning chakka qismi ancha keng ekanini va dahani torayib borganligini ko'ramiz. Agar bosh shaklining old qismiga qaraydigan bo'lsak, u uchburchak shakliga yaqinligini sezish

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shularni aytish kerakki, uzoq muddat davom etadigan rasm ustida ishlashda chizuvchining qarash nuqtasi butun rasm chizish jarayoni mobaynida o'zgarmay qolishi kerak. Talaba bosh rasmini qurish jarayonida juft va simmetrik shakllarning to'g'ri taqsimlanganligini alohida e'tibor bilan kuzatishi kerak. Buning uchun quyidagilarni tavsiya qilish mumkin: birinchidan - juft va simmetrik shakllarni bir vaqtning o'zida chizish lozim, ikkinchidan - har bir juft va simmetrik shakllar chetidan boshqasiga qarata parallel chiziqlar tortish kerak. Masalan, ko'z qorachig,,i (olmasi)ning yuqori cheti o'ng va chapdan bitta chiziqda turishi kerak, bunda bitta ko'z qovog'ining kengligi va qalinligi belgilab olinib darhol ikkinchisiga o'tilishi lozim.

VI. KEYSLAR BANKI

Keys.

Dizaynerlarni dizayn nazariyasi asoslari, perespektiva, yorug‘lar, yarim soyalar, reflekslar va soyalar nazariyasi hamda chizmatasvirning texnika va texnologiyasi haqida tanishtirib borish;

Milliy natyurmortni tasviriy san‘at o‘qitishning zamonaviy texnologiyasini qo‘llanilishini tushuntirish;

3. Kelajakdagi mustaqil ishlar asosini yaratish uchun Dizaynerlarga amaliy mashg‘ulotlar asosida zaruriy bilimlarni berish.

Кейсни бажариш босқчилари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгилаш (индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Dizaynerlarga амалий машғулотлар асосида зарурий билимларни бериш.

Dizayn turlari va sohalarini rivojlantirish metodikasi dasturi:

1. Tinglovchiga tasvirlanayotgan buyumlarning tekislik va kengliklariga tushayotgan yorug‘liklar va ulardagi tushlarning xususiyatlarini bir-biriga aloqadorligini hisobga olishni tushuntirish;

2. Dizaynerlarni chizmatasvir nazariyasi asoslari, perespektiva, yorug‘lar, yarim soyalar, reflekslar va soyalar nazariyasi hamda chizmatasvirning texnika va texnologiyasi haqida tanishtirib borish;

3. Kelajakdagi mustaqil ishlar asosini yaratish uchun Dizaynerlarga amaliy mashg‘ulotlar asosida zaruriy bilimlarni berish.

Mashg‘ulot paytida:

Tinglovchi va talabalarining asosiy va yuqori amaliy bilimlardan qoniqish hosil qilishlari uchun o‘quv ustaxonasi kerakli yorug‘lik va chizmatasvirda qo‘llaniladigan zarur jihozlar bilan ta‘minlanishi kerak.

Ishlatiladigan ashyolar;

har xil yumshoqlikdagi oddiy grafitli qalamlar, ko‘mir, sous, sagina. planshet, qog‘oz, o‘chirgich.

chizmatasvir ishlash uchun dastgoh (molbert).

TOIFALASH JADVALI VA KONSEPTUAL JADVALINI - guruhlarga qo‘llash, o‘rganilayotgan hodisa, tushuncha, fikrlarni ikki va undan ortiq jihatlari bo‘yicha taqqoslashni ta‘minlaydi. Tizimli fikrlash, ma‘lumotlarni tuzilmaga keltirish, tizimlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

TOIFALASH JADVALI VA KONSEPTUAL JADVAL.

1-guruh

Interer, kompozitsiyasi mavzusida ishlash zamonaviy pedagogik texnologiyalarni izohlang.

2-guruh

Interer kompozitsiyasi mavzusida ishlash zamonaviy pedagogik texnologiyalarda tasvirlash.

TOIFALASH JADVALI

Perespektiva turlari.		
Chiziqli perespektiva	Fazoviy perespektiva	Perespektivada tasvirni o‘zlashtirish:
Giometrik qurilish uslubida	Tasviriy san‘at tur va janr, asarlarida kuzatuvchidan uzoqlashgan sari havo muxiti ta‘sirida tus va ranglarni o‘zlashtirishni o‘rganadi.	Ufq chizig‘i, kesishish nuqtasi, kartina tekisligi, ko‘rish nuqtasi, ko‘rish maydoni

KONSEPTUAL JADVAL

Interer, kompozitsiyasi mavzusida ishlash	Intererda, toifalar, ajralib turadigan belgilar va shu kabilar	
	Pedagogik vazifa	Amalga oshiriladigan ishlar

<p>Interer, kompozitsiyada to'g'ri ko'rish idrokini rivojlantirish</p>	<p>Intererda rang, shakllar va miqdor, o'lchamni bilish</p>	<p>Xonadagi ichki ko'rinishni to'g'ri topish, Interer, kompozitsiyasida ishlash noto'g'ri joylashgan buyumlarni aniqlash, xonadagi buyumlarni yetmagan elementlarini tasvirlash.</p>
<p>Ko'rish xotirasi hajmini kengaytirish va uni aniqlashtirish</p>	<p>Xonadagi buyumlarni shakllarni eslab qolish</p>	<p>Stolga 5-6 ta intererni tasviri asosida rasmlar qo'yiladi, buni talabalar eslab qolishlari kerak, so'ng rasmlardan biri olib qo'yiladi talabalar rasmlarni qayta ko'rib, qaysi rasm yo'qligini topishlari kerak.</p>
<p>Fazoviy tasavvurlarni shakllantirish</p>	<p>O'ng, chap, yon, orqa, old, baland, past kabi fazoviy mo'ljal olish</p>	<p>Perespektivada chap tomonida qanday predmetlar borlig'ni ko'rsatishni taklif etish: xonani derazalari qaysi tomoningda turibdi, eshik, shkaf qaysi tomonida turibdi, stol va stullarni joylanishini tekshiring.</p>
<p>Ko'rish analizi va sintezini rivojlantirish</p>	<p>Tasvirlashda intererni elementlarini ko'rib analizi va sintezini rivojlantirish va tasvirlash</p>	<p>Ko'rsatilgan intererda perespektivani chizilgan loyxada ko'rsating, - Xonani ichki jixozlanishini ko'rsating.</p>

Tavsiya qilinayotgan tasvirlar o'zbek xalq amaliy bezak san'ati bilan mo'jaz rangtasvir – miniatyura san'atining uyg'unlashuviga oydinlik kiritadi

VII. MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Mustaqil ta'lim tegishli o'quv moduli bo'yicha ishlab chiqilgan topshiriqlar asosida tashkil etiladi va uning natijasida tinglovchilar bitiruv ishi dirasida referat yoki kurs ishini tayyorlaydi.

Mustaqil ish talablari har bir tinglovchi o'zi tanlagan rassom ijodi yoki badiiy asar taqdimotini tayyorlaydi.

Mustaqil ish taqdimoti quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi:

- Sarvaraq;
- annotatsiya;
- mundarija;
- asosiy qism: nazariy tahlil;
- illyustratsiyalar ilovasi;
- xulosa;
- glossariy;
- adabiyotlar ro'yxati.

Keyslar banki;

Boshqa materiallar (fanni o'zlashtirishga yordam beruvchi qo'shimcha materiallar: elektron ta'lim resurslari, ma'ruza matni, glossariy, test, krossvord va boshq.)

Shuningdek, mustaqil ta'lim jarayonida tinglovchi kasbiy faoliyati natijalarini va talabalar uchun yaratilgan o'quv-metodik resurslarini "Elektron potrfolio" tizimiga kiritib borishi lozim.

Mustaqil ish mavzulari

Kompyuter grafikasi haqida ma'lumot.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasi va uning asosiy vazifalari.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining qo'llash imkoniyatlari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasi kursiga qo'yiladigan asosiy talablar.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining texnik vositalari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasida qo'llaniladigan grafik dasturlar haqida ma'lumot.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Windows amaliyot tizimidagi grafik muharrir.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Corel Draw grafik dasturi paketi. Uning grafik va servis

imkoniyatlari.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Adobe Photoshop grafik dasturi paketi. Uning grafik va servis imkoniyatlari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Auto CAD grafik muharriri.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Grafik muharrirlarda chizma, rasmlarni tahrirlash va printer qurilmasi yordamida chop qilishni o'rganish.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasining turlari.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasi qanday fan ?

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasidan foydalanish.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Grafik chiqarish qurilmalari.

Badiiy vositalar tekst modellari va palitrage qo'shimcha effektlar, tasvirlarni yaratish va chiqarish haqida ma'lumot.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining qanday turlari mavjud?

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Tasvirlar animatsiyasi haqida ma'lumot.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Taqdimotlar va uni yaratish usullari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasining rivojlanish bosqichlari.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining fanlar bilan aloqasi.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasining hayotga tatbig'i.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Dizayn san'atida zamonaviy reklamanning o'rni.

Dizayn texnologiyasi, asbob-uskunalar, materiallar va ulardan foydalanish.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Badiiy loyihalashda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Belgi va ramziy belgilarning kelib chiqish tarixi, ularning turlari.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

VIII. GLOSSARIY

ГЛОССАРИЙ

- Абстракция** –мавҳум шакл ва чизиклардан иборат тасвирий санъат асари
- Авантитул** –титулдан олдинги бет
- Абриса** - ташқи кўриниш, хомаки режа
- Автографский** - тошбосма учун махсус қоғоз тури (корнпапир)
- Автолитография** - муаллифлик тошбосма асари
- Акватинта** - офортнинг бир тури бўлиб, махсус рух тахтачадаги чизма шаклларни соя фарқларга ажратиб ишлаш
- Аккомпанемент** – жўрлик
- Натюрморт** – жонсиз буюмлар тасвири
- Образ** – асар руҳиятини очиш, сиймо, тимсол
- Орнамент** - -нақшли безак
- Офорт** – мис, рух пластинкаларга тасвир туширилиб, махсус асбобларда чизилади, кислотада ишлов берилиб, сўнгра босма усулда нусха олиш
- Офсет** – босма формадан резина мосламага кўчириб, ундан қоғозга босиш усули
- Палитра** – бўёқларни аралаштириш учун ясалган махсус таглик
- Акцент** – асар яратишда керакли жойларга урғу бериш
- Архитектоника** – китоб элементларининг жойлаштириш қурилмаси
- Асфальту** - битум ва минерал моддалар аралашмасидан иборат таббий ва сунъий масса, қоришма
- Афиша** - томоша ҳақида эълон
- Биговка**– тайёр босма маҳсулотини буклаш жойидаги ботик чизик
- Блик** - Ёруғлик нури энг кўп акс этган ялтироқ жой
- Буквица** – матн бошланишидаги нақшли бош ҳарф
- Форзац** – китоб варақларини муқова билан бириктириб турадиган қоғоз ёки латта
- Форма** – шакл

Форма – қолип

Формат – ўлчам

Форэскиз – хомаки нусхадан олдинги бирламчи чизгилар

Фрагмент – асарнинг кичик бир лавҳаси

Фронтиспис – титул ёнига жойлаштирилган расм ва китобнинг асосий мазмунининг тасвири

Характер - феъл, ахлоқ, хулқ-тасвирий санъатда моделнинг ички ва ташқи қолатини ўзига хослигини белгилайди

IX. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari:

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoyev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. –T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoyev SH.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar:

6. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-sonli Farmoni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-son Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
13. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi “Oliy ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 343-sonli Qarori.
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 10 yanvardagi “Oliy ta’limning Davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2001 yil 16

avgustdagi “343-sonli qaroriga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida”gi 3-sonli qarori.

III. Maxsus adabiyotlar:

1. Алишер Навоий. Махбуб ул - қулуб. Т. 1983.
2. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 13 том. Т.: 1997.
3. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 14 том. Т.: 1998.
4. Абдулла Авлоний. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. Т.: 1992.
5. Абдурахмонов М. Ўзбек топишмоқлари. Т.: 1991
6. Аз - Замахшарий. Нозик иборалар. Т.: 1992.
1. Қ.Орипов, М.Обидова. Ифодали ўқиш. - Т.: Ўзбекистон, 1996.
2. Расулов Р., Хусанов Н., Мўйдинов Қ. Нутқ маданияти ва нотиклик санъати. - Тошкент, 2006.
3. Қудратов Т., Нутқ маданияти асослари. - Т.: Ўқитувчи, 1993.
4. Махмудов Х. Ўқитувчи нутқи маданияти. - Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007.
5. Кунгуров Р., Бегматов Э., Тожиев Й. Нутқ маданияти ва услубият асослари, -Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
6. Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 1-қисм. -Тошкент: Навруз, 1997.
7. Карнеги Д. Ўз-ўзига ишонч хосил қилиш ва омма олдида сўзлаш санъати. - Тошкент: Янги аср авлоди, 2010.

Қўшимча адабиётлар

8. Воҳидов Э. Шеър дунёси. - Т.: Шарқ, 2001.
9. Орипов А. Танланган асарлар. 4 томлик. - Т.: Г.Гулом нашриёти, 2001.
10. Аъзамов А. Аруз. - Т.: 2006.
11. Умиров Х. Адабиёт қоидалари. - Т.: Ўқитувчи, 2002.
12. Бобоев Т, Бобоева З. Бадиий санъатлар. - Т.: 1999.
13. У.Норматов. Нафосат гурунглари. - Т.: Мумтоз сўз, 2011.
14. Цицерон. Нотиклик ҳақида икки рисола. Т.: Шарқ, 2008.

Интернет сайтлари

15. <http://www.pedagog.uz/> Pedagogika muassasalari portali.
16. http://teoria-ractica.ru/rus/files/arhiv_zburnala/2011/6/filologiya/galay.pdf
17. <http://www.uz-translations.net>
18. <http://www.booksbooksbooks.ru>
19. www.tdpu.uz
20. www.pedagog.uz
21. www.ZiyoNet.Uz
22. <http://www.multimedia.uz>
23. www.tilvaadabiyot.uz e-mail: til.adabiyot@umail.uz